

การศึกษาและบทบาทของพระราชโอรสในการปรับปรุงประเทศ (ต่อ)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

พระประวัติและการศึกษา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงมีพระนามเดิมว่า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอภากาศเกียรติวงศ์ พระราชโอรสองค์ที่ ๒๔ ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารคำโหมก ประสูติเมื่อ วันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม ๓ ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๓ ทรงมีพระชนนีและพระอนุชาร่วมพระมารดาเดียวกันอีก ๒ พระองค์ คือ

๑. พระองค์เจ้าหญิงอรองค์อรคฤชพา สิ้นพระชนม์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์
๒. พระองค์เจ้าชายสุริยงประยุรพันธ์ (กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส)

เมื่อทรงพระเยาว์ได้ศึกษาอักษรสมัยในพระบรมมหาราชวังกับพระยาอักษร-
พันธุ์โสภณ (หนู อิศรางกูร) และศึกษาภาษาอังกฤษกับนายโรเบิร์ต มอแรนต์
(Mr. Robert Morant) แล้วจึงเข้าเป็นนักเรียนในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ
เมื่อมีพระชนมายุที่จะโสกันต์ได้แล้ว สมเด็จพระบรมชนกนาถโปรดให้มีพิธี
โสกันต์ แล้วได้นามว่าเป็นสามเณร ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ พระชนมายุได้ ๑๓ พรรษาเศษ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปศึกษา
ต่อ ณ ประเทศอังกฤษ โดยเสด็จไปพร้อมกับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

การศึกษาเล่าเรียนของพระองค์เจ้าอากาศกรเกียรติวงศ์ ที่ประเทศอังกฤษ ทรงศึกษาร่วมกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรีราชบุรุษตลอดเวลา ทรงประทับอยู่ด้วยกันที่โบรตัน และแอสคอต (North Lodge Ascot)^๑ ในระยะแรกที่เสด็จถึงประเทศอังกฤษ ทรงศึกษาภาษาไทยกับพระวิจิตรวรสาส์น (เจ้าพระยายมราช, ปิ่น สุขุม) เมื่อพระวิจิตรวรสาส์นกลับประเทศไทยแล้ว พระมนตรีพจนกิจ (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรน-
ทราธิบดี - ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) จึงได้เข้ารับหน้าที่แทนและเป็นพระอภิบาลช่วย
การศึกษาในระยะนี้เป็นการจ้างอาจารย์พิเศษมาสอนยังที่ประทับ โดยทรงประทับอยู่
กับครอบครัวของมิสเตอร์และมิสซิสทอมสัน ซึ่งทำหน้าที่เป็นพระอภิบาลชาวอังกฤษด้วย

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอากาศกรเกียรติวงศ์ ทรงมีพระนิสัยชอบ
การทหารเรือเป็นพิเศษ ดังนั้น จึงได้ทรงเข้าศึกษาวิชาการทหารเรือชั้นต้นในโรงเรียน
ชื่อ The Limes ที่เมืองกรินิจ ซึ่งมีมิสเตอร์ลิตเติลจอห์น (Mr. Littlejohn)
เป็นผู้อำนวยการ โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาชั้นต้นสำหรับผู้ที่จะเตรียมตัวเข้า
เป็นนักเรียนนายเรือในกองทัพเรือของอังกฤษ ซึ่งเรียกว่า (Preparatory School
for Seaman Ship) เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมากโรงเรียนหนึ่ง เพราะนักเรียนที่
จบจากโรงเรียนนี้สามารถสอบเข้าเป็นนายทหารเรือในกองทัพเรืออังกฤษได้เป็นส่วน
มาก พระองค์เจ้าอากาศกรเกียรติวงศ์ได้เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนนี้ตั้งแต่วันที่ ๑
ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๘^๒

พระองค์เจ้าอากาศกรเกียรติวงศ์ ทรงได้รับคำชมเชยจากมิสเตอร์ลิตเติลจอห์น
มากทั้งในด้านการศึกษาเล่าเรียนและความประพฤติ ทรงได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าชั้นเรียน

^๑ หจข. ร.๕๓.๔๕/๗ พระมนตรีพจนกิจ กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ ลงวันที่ ๑๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๓.

^๒ หจข. ร.๕๓.๔๕/๑๑ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กราบบังคมทูล พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๗ กันยายน ร.ศ. ๑๑๔.

ซึ่งทรงปกครองดูแลได้อย่างเรียบร้อยและมีระเบียบ^๑

พระองค์ทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียนนี้ ๒ ปี ก็สำเร็จการศึกษา ต่อจากนั้นได้ทรงรับการฝึกหัดในเรือรบชื่อ ริเวนซ์ ของราชนาวีอังกฤษ ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน^๒ เมื่อเสร็จการฝึกในเรือแล้วก็ถึงเวลาที่จะเข้าเป็นนายทหารเรือในกองทัพเรือของอังกฤษ แต่ทางกองทัพเรือของอังกฤษมีกฎอยู่ว่าจะไม่ยอมให้ชาวต่างประเทศเข้าเรียนในกองทัพเรือของคนเป็นอันขาด เพราะกลัวว่าชาติอื่น ๆ จะล่วงรู้ความลับของคนถวายยอมให้ชาติใดชาติหนึ่งเข้าศึกษาแล้วก็ต้องอนุญาตแก่ชาติอื่น ๆ ด้วย^๓ มิสเตอร์เวอว์นี่ ได้มีจดหมายถึง มิสเตอร์แปริงตัน เลขาธิการส่วนหัวของลอร์ดซอลส์เบอรี (Lord Salisbury) แจ้งพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องการเล่าเรียนของพระองค์เจ้าอภากาศ เกียรติวงศ์ ซึ่งในที่สุดทางรัฐบาลอังกฤษก็ได้ยอมอนุญาตให้พระองค์เจ้าอภากาศ เกียรติวงศ์ เสด็จเข้าศึกษาในกองทัพเรือของอังกฤษได้^๔

พระองค์เจ้าอภากาศ เกียรติวงศ์ ได้เสด็จเข้าศึกษาใน Royal Naval College ที่เมืองกรีนวิช ทรงศึกษาอยู่ ๒ ปี ก็สำเร็จการศึกษา ได้ทรงเข้าสอบไล่

^๑ หจข. ร.๕๓.๔๕/๑๓ มิสเตอร์ลิตเติลจอห์น ถึง มิสเตอร์เวอว์นี่ ลงวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๕.

^๒ หจข. ร.๕๓.๔๕/๑๗ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ทูล กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ลงวันที่ ๒๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖.

^๓ หจข. ร.๕๓.๔๕/๗ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๕.

^๔ หจข. ร.๕๓.๔๕/๑๓ กระทรวงต่างประเทศอังกฤษ ถึงอัครราชทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน ลงวันที่ ๗ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๘๖.

วิชาทหารเรือที่ ๒ โดยโคคะแนน ๗๘๗ จากคะแนนเต็ม ๑,๐๐๐ และทรงเข้าสอบ
 ได้วิชาการนำร่องได้เป็นที่ ๒ เช่นเดียวกัน โดยโคคะแนน ๘๓๗ จากคะแนนเต็ม
 ๑,๐๐๐^๑ ต่อจากนั้นจะต้องเข้าเรียนวิชาการใช้ตอร์ปิโดต่อไป แต่วิชานี้จะเรียนใน
 กองทัพเรืออังกฤษไม่ได้ เพราะทางรัฐบาลอังกฤษมีข้อกำหนดอย่างเคร่งครัดที่จะฝึกสอน
 แนะนำชาวต่างชาติ ดังนั้น พระยาประสิทธิ์ศิลปการ อัครราชทูตสยาม ณ กรุงลอนดอน
 พระยารวิสุทธรังษียศศักดิ์ และมีสเตอร์เวอร์นี จึงได้ตกลงกันจะเชิญเสด็จไปทอดพระเนตร
 และฝึกซ้อมการใช้ตอร์ปิโด และเป็นใหญ่ที่ (Firm Whitehead Torpedo Work at
 Weymouth) โดยได้ทำการติดต่อกับเคาน์ฮอยฮอสต์ (Count Hoyos) ขุนนาง
 เมืองออสเตรีย ซึ่งเป็นบุตรเขยของมิสเตอร์ไวท์เฮด (Mr. Whitehead)
 เคาน์ฮอยฮอสต์ได้เชิญเสด็จพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ ทอดพระเนตรโรงงาน
 โดยมีร้อยเอก เพน กอลเว (Captain Payne G allway) เป็นผู้ดูแลชี้แจงเรื่อง
 การใช้ตอร์ปิโด ทรงทอดพระเนตรและฝึกซ้อมการใช้ตอร์ปิโดอยู่ ๒ - ๓ อาทิตย์
 ก็เสด็จไปทอดพระเนตรที่โรงงานใหญ่ที่เมืองฟิอูเม (Fiume) ประเทศออสเตรีย^๒

ต่อจากนั้นได้เสด็จไปทอดพระเนตรการทำปืนใหญ่และเรือรบที่เมือง

Newcastle on Tyne เสด็จทอดพระเนตรการทำตอร์ปิโดที่ Turbinia Works

เมือง Newcastle^๓ เพื่อหาความรู้ความชำนาญก่อนที่จะเสด็จกลับประเทศไทย

^๑หจข. ร.๕๓.๔๔/๒๔ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ทูล กรมหมื่นสมมติอมรพันธ์
 ลงวันที่ ๑๑ มกราคม ร.ศ. ๑๑๘.

^๒หจข. ร.๕๓.๔๔/๒๔ พระยาประสิทธิ์ศิลปการ กราบทูล กรมหมื่นเทววงศ์-
 วโรปการ ลงวันที่ ๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๘.

^๓หจข. ร.๕๓.๔๔/๒๔ พระยาประสิทธิ์ศิลปการ กราบบังคมทูล พระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๘.

ในระหว่างที่ทรงศึกษาวิชาการทหาร เรืออยู่ในราชอาณาจักรอังกฤษนั้น ไททรง
 แสดงความสามารถในการเดินเรือ คือ ขณะเมื่อเป็นนักเรียนนายเรืออยู่นั้น ประจวบ
 กับเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งแรก
 ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ทรงขออนุญาตออกมารับเสด็จ โดย
 ไททรงเข้าร่วมกระบวนเสด็จที่เกาะลังกา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 จึงให้รับราชการตามตำแหน่งนักเรียนนายเรือในเรือพระที่นั่งมหาจักรีภายใต้การ
 บังคับบัญชาของกัปตันเรือพระที่นั่ง และไททรงถือท้ายเรือพระที่นั่งมหาจักรีด้วยพระองค์
 เอง แสดงความสามารถให้ปรากฏแก่พระเนตร

พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ได้ติดตามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวไปในเรือจนถึงประเทศอังกฤษ แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้ทรงศึกษาวิชาการ
 ทหารเรือต่อไป ทรงศึกษาอยู่จนสอบไล่ได้ตามหลักสูตรชั้นสูงสุดของโรงเรียนนายเรือ
 อังกฤษ นับเวลาที่ทรงศึกษาอยู่ในราชอาณาจักรอังกฤษ ๖ ปีเศษ จึงได้เสด็จกลับประเทศไทย
 โดยทางเรือ ได้เสด็จลงเรือเมล็เยอร์มันที่เย็นัว เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๓
 เสด็จพักแรกที่สิงคโปร์ ๑ คืน แล้วออกจากสิงคโปร์ถึงปากน้ำเจ้าพระยา เมื่อวันที่ ๑๑
 มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้
 กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม และกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ออกไปคอยรับเสด็จแล้ว
 ประทับรถไฟจากปากน้ำเข้ามายังกรุงเทพฯ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพร เขตอุดมศักดิ์กับงานปรับปรุงกองทัพเรือ

กิจการทหารเรือไทยก่อนสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพร เขต
 อุดมศักดิ์นั้นกล่าวได้ว่า อยู่ในสภาพที่ล้าหลังมาก กองทัพเรือไทยเห็นเพียงกองทัพ
 ขนาดเล็กที่เจริญล่าช้าทั้งนี้เพราะขาดแคลนงบประมาณในการซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์
 ต่าง ๆ และที่สำคัญคือขาดบุคคลที่มีความสามารถที่จะมาสร้างความเจริญให้กับ
 กองทัพเรือ ในสมัยแรก ๆ บุคคลชั้นหัวหน้าของกองทัพเรือเป็นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่
 ไม่มีความรู้เกี่ยวกับกิจการทหารเรือสมัยใหม่ นายทหารชั้นรอง ๆ ก็เป็นนายทหาร
 ชาวต่างประเทศ และนายทหารที่เลื่อนขึ้นมาจากพลทหารสำหรับพลทหารนั้นเป็นผู้ที่

สืบตระกูลมาจากบุตรหมู่ทหารในสมัยโบราณ ซึ่งแบ่งออกเป็นพวกต่าง ๆ เช่น พวกอาสาจาม พวกรามัญแปดกรม พวกมอญลาว พวกกรมแสง เป็นต้น ส่วนมากไม่รู้หนังสือ วิชาอื่นต่าง ๆ ที่ใช้ปฏิบัติงานในเรื่องก็ได้มาจากการสอนและฝึกหัดปฏิบัติภารกิจจริง โดยมีญาติผู้ใหญ่ของคนที่เป็นทหารอยู่ก่อนแล้วเป็นผู้ฝึกสอนตามพวกของตน ทำให้ขาดความสามัคคีกลมเกลียวกัน การพัฒนากองทัพเรือให้เจริญก้าวหน้าจึงยากที่จะทำได้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เสด็จเข้ารับราชการในกรมทหารเรือ เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงได้รับพระราชทานสัญญาบัตรยศเป็นนายเรือโท ในสมัยที่กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคมเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม และรับตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือด้วย งานที่ทรงกระทำเพื่อปรับปรุงกิจการทหารเรือไทยให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศ มีดังนี้

งานปรับปรุงการศึกษาของทหารเรือไทย

ราชนาวีไทยสมัยก่อน ยังไม่มีนายทหารเรือไทยที่สามารถเดินเรือหรือนำเรือออกสู่มหาสมุทรได้ จำเป็นต้องจ้างชาวต่างประเทศมาเป็นผู้บังคับการเรือ โดยทหารเรือไทยเป็นลูกเรือ ชาวต่างประเทศเหล่านั้นก็ไม่ได้ถ่ายทอดความรู้ในการเดินเรือให้กับลูกเรือไทยเลย เพียงแต่ให้ปฏิบัติหน้าที่ไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงตระหนักในสภาพเช่นนี้ และทรงตั้งปฏิธานอย่างแรงกล้าในอันที่จะฝึกสอนนายทหารเรือไทยให้มีความรู้ความสามารถบังคับการเรือได้ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ทางยุทธวิธีได้อย่างดีโดยไม่ต้องมีชาวต่างประเทศเป็นผู้บังคับการเรืออีกต่อไป ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ จึงทรงดำริว่าควรจะได้ปรับปรุงกิจการทหารเรือซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับการศึกษาของนักเรียนนายเรือก่อนอื่น ได้ทรงแก้ไขปรับปรุงการศึกษาและระเบียบการในโรงเรียนนายเรือทุกอย่างทั้งฝ่ายปกครอง และฝ่ายวิชาการ เพื่อให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาและออกมารับราชการเป็นนายทหารเรือเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เสมอด้วยนายทหารเรือต่างประเทศ สามารถทำการแทนในตำแหน่งที่ใดจ้างชาวต่างประเทศไว้ได้

การศึกษาของนักเรียนนายเรือในตอนแรกนั้น สถานที่เรียนยังมีคั้งที่ตั้งเป็นการถาวร ต้องโยกย้ายสถานที่เรียนอยู่บ่อย ๆ ซึ่งเป็นข้อหนึ่งที่ทำให้การเรียนไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร^๑ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะปรับปรุงกิจการคานนี้ให้ก้าวหน้า ด้วยความชวนชวายของพระองค์ท่าน จึงได้นำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานที่ตั้งเป็นโรงเรียนนายเรือ ซึ่งก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ที่พระราชวังเดิมธนบุรี และให้ดัดแปลงเป็นโรงเรียนนายเรือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘

ทางด้านการจัดหลักสูตรและวิธีการปกครองของโรงเรียนนั้น กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ก็ได้ทรงพิจารณาจัดหลักสูตรการสอนเสียใหม่และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ตลอดจนกำหนดอายุและคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายเรือให้รัดกุมยิ่งขึ้น

ทางด้านวิชาการ ได้ตั้งหลักสูตรแบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ชั้นต้นกำหนดให้เรียน ๑ ปี ต่อจากนั้นก็กำหนดชั้นละ ๒ เดือน รวมเป็นเวลา ๓ ปี จึงจะสำเร็จการศึกษา เมื่อเรียนจบตามหลักสูตรแล้ว จะมีความรู้สูงกว่าบรรดานายทหารเรือไทยที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนนายเรือรุ่นก่อน ๆ คือ มีความรู้ความสามารถถึงขั้นเดินเรือออกจากอ่าวไทยได้^๒

นอกจากนั้นยังได้จัดแบ่งการศึกษาของนายทหารในกองทัพเรือออกเป็น ๗ ระดับ คือ

^๑ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, ชาวเคนมาร์กในกองทัพเรือไทย, อ่างในมลิวัลย์ คงเจริญ "บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๓), หน้า ๑๐๗.

^๒ กรมทหารเรือ, "ข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาสำหรับนายทหารในกรมทหารเรือ," กฎข้อบังคับทหารเรือ เล่ม ๑ (พระนคร : โรงพิมพ์บุญช่วยเจริญ, ๒๕๐๖) หน้า ๓๘๗.

๑. โรงเรียนปทุมทหารเรือ สอนผู้ที่เข้าเรียนเป็นนายทหาร
๒. โรงเรียนนายเรือ สอนผู้ที่จะเป็นนายทหารแผนกปากเรือ
๓. โรงเรียนช่างกล สอนผู้ที่จะเป็นนายทหารแผนกช่างกล
๔. โรงเรียนอาวูฐ สอนนายทหารที่สอบความรู้ได้จากโรงเรียนนายเรือหรือโรงเรียนช่างกลและรับราชการประจำเรือ มาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ เดือน
๕. โรงเรียนชั้นสูงนายเรือ สอนนายทหารที่สำเร็จจากโรงเรียนอาวูฐ มียศไม่เกินนายเรือโทผู้ช่วย (เท่ากับเรือเอกในปัจจุบัน)
๖. โรงเรียนช่างกลชั้นสูง สอนนายทหารที่สำเร็จจากโรงเรียนช่างกล และสอบความรู้ไคคะแนนสูง มียศไม่เกินนายเรือโทผู้ช่วย
๗. โรงเรียนเสนาธิการ สอนนายทหารแผนกปากเรือ ซึ่งเป็นผู้บังคับการเรือ ยศไม่ต่ำกว่านายเรือโท (เท่ากับนาวาตรีในปัจจุบัน) และสำเร็จจากโรงเรียนอาวูฐมาแล้ว*

สำหรับผู้ที่ เป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตรและประทวนอยู่แล้ว กองทัพเรือก็ได้กำหนดวิชาให้เลือกศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง หรือไปฟังการบรรยายที่โรงเรียนนายเรือได้ในเวลาที่ว่างราชการแล้วเข้าสอบไล่ (สอบความรู้) ซึ่งกองทัพเรือจะจัดให้มีขึ้นปีละ ๑ ครั้ง วิชาที่กำหนดให้เลือกศึกษามีวิชาสามัญ การเรือ เดินเรือ เลขต่าง ๆ ปืน ตอร์ปิโด การจักร เคมีสตรี ภาษาต่างประเทศ วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย การแตร (รวม ๑๒ สาขา) และแบ่งออกเป็น ๒ ชั้น (ชั้น ๒ เป็นชั้นค่าที่สุด) ผู้ที่สอบได้ชั้น ๒ ขึ้นไปในวิชาเหล่านี้ เว้นวิชาสามัญและการแตรจะได้รับเงินเพิ่มค่าวิชา ตั้งแต่เดือนละ ๕๐ บาท ขึ้นไปถึงเดือนละ ๔๐๐ บาท^๒ นับว่าเป็นการส่งเสริมและเร่งรัดให้ข้าราชการสนใจศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง โดยมีเงินค่าวิชาเป็นรางวัลทำให้วิทยากรต่าง ๆ ในกองทัพเรือเจริญยิ่งขึ้น

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๗ - ๓๘๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๖ - ๒๘๘.

หลังจากที่ได้ปรับปรุงกิจการโรงเรียนนายเรือและการศึกษาในกองทัพเรือ
กังกด้าวแล้ว การศึกษาและกิจการต่าง ๆ ในโรงเรียนนายเรือก็เจริญขึ้น กรมหลวง
ชุมพร เขตวรอุดมศักดิ์ได้ทรงเป็นครูฝึกสอนเองใน พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงสอนถึง ๔ วิชา
คือ คาราศาสตร์ ตรีโกโนเมตรี การเรือ ไฮโดรกราฟี ทรงตรวจตราควบคุม
อย่างกวัดข้นจึงสามารถอำนวยความสะดวกให้สำเร็จไปคามหลักสูตรได้ภายในเวลา
อันสั้น

กรมหลวงชุมพร เขตวรอุดมศักดิ์ ทรงใช้วิธีปกครองบังคับบัญชานักเรียนตาม
ระเบียบการปกครองในเรือรบ โดยแบ่งนักเรียนเป็น ๔ ตอน ให้นักเรียนปกครอง
กันเองโดยให้นักเรียนที่มีความสามารถเป็น "กัปตัน" ดูแลตรวจตราและปกครอง
นักเรียน เพื่อจะได้ทราบปัญหาของนักเรียนและพิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้น
ได้จึงให้มีการประชุมกัปตันเพื่อออกความเห็นเกี่ยวกับการจัดการโรงเรียนสัปดาห์ละ
ครั้ง^๕ การปกครองระบบนี้ทำให้นักเรียนมีโอกาสปรึกษาหารือและแสดงความคิดเห็น
เป็นการฝึกให้เป็นผู้นำที่มีความคิดริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ทั้งให้มีความสำนึกว่า
ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน จะต้องช่วยกันพัฒนาปรับปรุงขึ้นเรื่อย ๆ

ในขณะนั้น ทรงทราบว่าผู้ที่จะมาเข้าในโรงเรียนนายเรือนั้นหายาก เนื่องจาก
จากใจมิใช่ใครสนใจหรือสมัครใจเรียนเท่าใดนัก จึงทรงหาทางชักชวนให้มีผู้เข้าเรียน
ในโรงเรียนนายเรือให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ คือ ใ้สนโยบายพระราชทานเงินเดือน
ให้นักเรียนทุกชั้น ชั้นต้นได้เงินเดือนคนละ ๓ บาท ปีที่ ๒ ได้คนละ ๖ บาท ปีที่ ๓

^๕กรมทหารเรือ, ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๕
(พระนคร : โรงพิมพ์กองบัญชาการ, ๒๔๔๕), หน้า ๕.

^๖หวัช. ร.๕๖.๑๔/๔๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพร เขตวรอุดมศักดิ์
"ประกาศเรียกประชุมกัปตัน" ลงวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๕.

โคคนละ ๑๐ บาท ปีที่ ๔ คนละ ๑๕ บาท ปีที่ ๕ คนละ ๒๐ บาท ต่อมาอีกระยะหนึ่ง จึงได้มีผู้นิยมเข้าเรียนมากขึ้น

เมื่อกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ได้ทรงจัดการปรับปรุงหลักสูตรของ โรงเรียนจนไคมาครุฐาน และการสร้างโรงเรียนที่พระราชวังเดิมเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาเปิดโรงเรียนนายเรือ ด้วยพระองค์เอง เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง และได้พระราชทานพระราชหัตถเลขาในสมุดเยี่ยมของโรงเรียนว่า

...วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๕ เราจุฬาลงกรณ์ ปุร. ไคมาเปิดโรงเรียน นี้ มีความปลื้มใจ ซึ่งไคเห็นการทหารเรือมีรากหยั่งลงแล้ว จะเป็นที่ยืนสืบไป ภายนา...

โรงเรียนนายเรือเป็นแหล่งกำเนิดอันสำคัญของความเจริญเติบโตแห่ง กองทัพเรือ เพราะเป็นแหล่งที่ผลิตนายทหารที่มีสมรรถภาพ อันจะเป็นกำลังสำคัญ ป้องกันทองทะเล และชายฝั่งของไทยให้พ้นภัยจากข้าศึกได้ ทหารเรือจึงได้ถือเอา วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๕ นี้เป็นวันกำเนิดกองทัพเรือไทย

สำหรับวิชาการในด้านช่างกลนั้น ทรงมีความดำริว่า การช่างกลนั้นก็ เป็น สิ่งสำคัญยิ่ง เพราะฉะนั้น เพื่อให้ นายทหารเรือไทยได้มีความชำนาญในด้านการ ช่างกลด้วยโดยไมต้องอาศัยชาวต่างประเทศมาปฏิบัติหน้าที่ตนกลในเรือรบไทย พระองค์ จึงได้ทรงจัดตั้งโรงเรียนนายช่างกลขึ้นอีก โรงเรียนหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ เพื่อแยก ศึกษาวิชาคนละสาขากัน สำหรับการเรียนนั้นบางวิชาก็คงเรียนรวมกันที่โรงเรียนนายเรือ การปกครองการกินอยู่หลับนอนก็เช่นเดียวกับนักเรียนนายเรือ คือ ใจระเบียบเหมือนกับปกครองในเรือรบ สำหรับนักเรียนช่างกลนั้น คงเรียกรับสมัครจากนักเรียนนายเรือ นั้นเอง

๑สำนักงานเลขาธิการกองทัพอเรือ "พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์," นาวิกศาสตร์, ๕๖ (พฤษภาคม , ๒๕๑๖) ๕.
๒สมุดเยี่ยมโรงเรียนนายเรือ เล่มหนึ่ง, หน้าแรก.

เมื่อโรงเรียนเพิ่มขึ้นเป็น ๕ โรงเรียน ทางราชการจึงได้รวมการบังคับบัญชาโรงเรียนทั้งสองเข้าด้วยกัน และตั้งเป็นกองบังคับการ เรียกว่า "กองโรงเรียนนายเรือ" คำว่า "กองโรงเรียนนายเรือ" จึงปรากฏในทำเนียบทหารเรือตั้งแต่นั้นมา และเพื่อขยายกิจการของโรงเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้ทรงให้ดำเนินการจัดซื้อที่ดินด้านหลังของโรงเรียนนายเรือในขณะนั้นจนจกคลองวัดอรุณราชวราราม ทรงสร้างโรงงานช่างกลสำหรับฝึกหัดนักเรียนช่างกล^๑ และสร้างโรงอาหารสำหรับนักเรียนนายเรือ^๒ ต่อกันไปจากโรงงานบริเวณนอกนั้นทำเป็นสนามทั้งหมด

ทรงนำนักเรียนนายเรือไปอวดธง

การตั้งโรงเรียนนายเรือนับว่าเป็นการเริ่มวางรากฐานที่มั่นคงของกิจการของกองทัพเรือ ซึ่งสำเร็จลงได้เนื่องด้วยพระวิริยอุตสาหะของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พระองค์ทรงพยายามฝึกสอนทหารเรือให้มีความสามารถ ทรงฝึกสอนแทบทุกอย่างทั้งด้านการศึกษา การปฏิบัติ ตลอดจนระเบียบต่าง ๆ ในโรงเรียน นอกจากนั้น ทรงมีความปรารถนาที่จะให้นักเรียนนายเรือได้ปฏิบัติภารกิจจริง ๆ เพื่อให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ทางทะเล พระองค์ทรงมีพระประสงค์จะนำเรือรบไปอวดธงยังน่านน้ำต่างประเทศ ที่เรียกว่าเป็นการไปอวดธงก็เพราะ บรรดาประเทศต่าง ๆ ใฝ่ถือเป็นหลักเดียวกันว่า เรือรบเป็นอาณาเขตส่วนหนึ่งของประเทศที่เป็นเจ้าของ เป็นอาณาเขตที่เคลื่อนที่ไปได้ในน่านน้ำทะเลหลวง เมื่อเรือรบเข้าไปอยู่ในน่านน้ำของรัฐใดก็ตั้งจะได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ประเทศอื่นจะล่วงละเมิดมิได้^๓ เรือรบเป็นส่วนหนึ่ง

^๑ ปัจจุบันคือโรงเรียนจฬลาธิการ กองการศึกษา พธ. ทร.

^๒ ปัจจุบันคือกองรักษาการพระราชวังเดิม

^๓ "Hague Convention 1907" อ้างในมลิวัลย์ คงเจริญ, เรื่องเดิม,

ของกำลังรบทางน้ำของประเทศที่เป็นเจ้าของ การเข้าไปในน่านน้ำของผู้อื่นโดย
 มรรยาทนั้นย่อมถือว่าเป็นการเยียมเยียนโดยเกียรติยศ แต่ก็อาจจะมีเจตนาเพื่ออวด
 สมรรถนะขีดความสามารถและอำนาจทางเรือ หรืออาจเป็นการเข้าไปในตัวยวแล้ว
 แต่กรณีซึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศนั้นและสภาพเรือที่ไป การเดิน
 เรือไปอวดจริงในต่างแดน นอกจากจะทำให้ทหารเรือมีประสบการณ์ในการเดินเรือ
 แล้ว ยังทำให้ทหารเรือมีโอกาสได้เห็นความเจริญและการปฏิบัติงานของผู้อื่น ก่อ
 ให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะทำการทุกอย่างให้ดี เพื่อแข่งขันกับทหารเรือชาติอื่น^๑
 ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ได้ทรงนำนักเรียนนายเรือไปฝึก
 ภาควะเล โดยเรือหลวงมกุฎราชกุมาร ไต่ไปอวดจริงที่เกาะชวาและสิงคโปร์ พระองค์
 ทรงเป็นผู้บังคับการเรือเอง คนประจำเรือล้วนเป็นนักเรียนนายเรือและนักเรียน
 นายช่างกล ไม่มีชาวต่างประเทศในเรือเลย ทหารที่เคยประจำอยู่ในเรือก็ถอนขึ้น
 เสียเกือบหมด นับเป็นครั้งแรกที่นักเรียนนายเรือได้มีโอกาสไปฝึกยังน่านน้ำต่างประเทศ
 นับแต่นั้นมา นักเรียนนายเรือก็ได้ไปฝึกภาคทางทะเลทั้งในอ่าวไทยและต่างประเทศ
 เป็นประจำ

ในการออกฝึกและอวดจริงยังต่างประเทศครั้งแรกนี้ ทรงบัญชาการฝึก
 นักเรียนนายเรือด้วยพระองค์เอง ให้นักเรียนทำการฝึกหัดปฏิบัติการในเรือทุกอย่าง
 เพื่อให้มีความอดทนต่อการใช้ชีวิตด้วยความลำบาก เพื่อให้ร่างกายแข็งแรง และ
 เพื่อให้เชี่ยวชาญในการปฏิบัติหน้าที่ของตนจริง ๆ มีความกล้าหาญ รักชาติ ใญ่รู้จัก
 ชีวิตของการเป็นนายทหารเรือที่แท้จริง ซึ่งจะต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญการปฏิบัติการต่าง ๆ
 ในเรือ รู้จักหน้าที่ตั้งแต่พลทหารจนถึงนายทหาร นักเรียนนายเรือได้ฝึกอย่างจริงจัง
 เมื่อยุติภัยธรรมชาติ และทั้งจากการฝึกของพระองค์ เช่น ตอนที่เรือแล่นออกจาก
 สิงคโปร์ เรือได้แล่นลัดช่องทางเดินเรือระหว่างเกาะแก่งมาหลายวัน ขณะที่แล่นอยู่

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ระหว่างเกาะเล็ก ๆ ๒ ซ้าง ปรางค์เป็นคลื่นคนอง คลื่นลูกใหญ่ซัดเรือทำให้เอียงไปเอียงมา กรมหลวงชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่ท้ายเรือรีบเสด็จขึ้นไปบนสะพานเดินเรือ ทรงเปลี่ยนเข็มเบนหัวเรือและลัดฝั่งจักรเรือ รับสั่งให้ทางห้องเครื่องจักรระวางเครื่องให้พร้อมเพรียงที่สุด ขณะนั้นภายในเรือเกิดการโกลาหลชั่วขณะหนึ่ง แต่ด้วยพระสติปัญญาอันสุขุมของพระองค์ ทรงพิจารณาสั่งการต่าง ๆ ตลอดจนอธิบายให้นักเรียนและทหารในเรือมิให้ตื่นตกใจ หรือหวาดกลัวจนทำอะไรไม่ถูก จึงทรงหาทางปลดปล่อยให้แก่เรือได้ เรือหลวงมกุฎราชกุมารได้แล่นไปโดยสวัสดิภาพจนเข้าช่องสิงา (Linga Strait) เพื่อทอดสมอและทำพิธีข้ามเส้นอีควาเตอร์

การออกฝึกนั้นนอกจากจะทำให้ให้นักเรียนได้รู้จักปฏิบัติการจริง ๆ ทางทะเลแล้ว ยังทรงนำสิ่งใหม่มาสู่การทหารเรืออีก คือ แต่เดิมเรือรบไทยหาสี่ขาว พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนสีเรือมกุฎราชกุมาร ให้เป็นสีหมอก ตามแบบอย่างเรือรบอังกฤษ และต่อมาเรือรบทุกลำของไทยก็ทำสีหมอกมาจนทุกวันนี้

ทรงจัดให้มีการประลองยุทธ

ขณะที่เรือหลวงมกุฎราชกุมารทอดสมออยู่ที่สิงคโปร์ นักเรียนนายเรือได้รับเชิญให้ไปดูการซ้อมรบของทหารอังกฤษ ซึ่งมีทหารประมาณ ๑๐๐ คน แต่งกายพรางตาเพื่อให้นักศึกษาเห็นเป็นป่าหยาคลา โดยเอาหยาคลาเสียบไว้บนหมวกบางบนบ้าง ฝ่ายทหารอังกฤษจะเป็นฝ่ายเข้าตี อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นแซกซิกค์ มีจำนวนประมาณ ๒ กองร้อย นักเรียนนายเรือต่างก็รับคำสั่งให้แยกย้ายกันดูไว้เป็นตัวอย่าง

เมื่อเรือหลวงมกุฎราชกุมารโกลดัมมาถึงชุมพรและจอดทอดสมอ กรมหลวงชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ก็ได้รับสั่งให้ทำการฝึกหัดยกพลขึ้นบก โดยให้แบ่งนักเรียนนายเรือ

*สำนักงานเลขาธิการกองทัพเรือ, "พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตรอุดมศักดิ์," นาวิกศาสตร์, ๕๖ (พฤษภาคม, ๒๕๑๖), ๘.

ออกทำการประลองยุทธ์ ทรงสั่งให้ควบคุมการฝึกอย่างแข็งแรง นักเรียนได้ทำการฝึกซ้อมการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ อย่างว่องไวและเข้มแข็ง นับเป็นพระปรีชาสามารถของกรมหลวงชุมพร เขตวรอุคมศักดิ์ในการฝึกฝนอบรมนักเรียนนายเรือ เพื่อให้เป็นนายทหารที่เข้มแข็งในอนาคต

สำหรับการประลองยุทธ์ทางบกนี้ ยังได้ทรงให้มีการประลองยุทธ์อีกที่บางพระ วิธีการของพระองค์ในการฝึกหัดประลองยุทธ์ คือ ทรงแบ่งทหารออกเป็น ๒ กอง ก่อนออกฝึก ๗ วัน ทรงบัญชาการฝึกความอดทนของทหารโดยให้ใส่เครื่องสนามรบเอาทรายใส่หลังแทนข้าวสาร วันแรกใส่ข้าวสาร ๑ ทะนาน วันต่อ ๆ ไปเพิ่มขึ้นวันละ ทะนาน จนถึง ๗ ทะนาน ให้ฝึกทั้งเช้าและเย็น ทั้งนี้เพื่อให้กำลังทหารอยู่ตัว ในระหว่างการฝึกยังได้สอนวิธีหุงข้าว และหาอาหารในป่าควย กองทหารที่แบ่งออกเป็น ๒ กองนั้น จะแยกกันตั้งค่ายตามจุดของตนโดยจัดสร้างเป็นหอคอย มีกำแพงล้อมรอบ ทำควยไม้ไผ่ และมีกองรักษาการตลอดเวลา เมื่อเริ่มออกทำการประลองยุทธ์ ต่างฝ่ายก็จะเดินทางไปยังจุดที่หมาย พบกัน ณ ที่ใดก็เริ่มยิงต่อสู้กันโดยไรกระสุนขอมยิงจนกระทั่งถึงเวลาพักรบก็เลิกรบกัน ต่างฝ่ายต่างกลับไปยังค่ายของตนเพื่อพักผ่อน กรมหลวงชุมพร เขตวรอุคมศักดิ์รับสั่งให้ทำลายป้อมค่ายเสีย แล้วยกไปตั้งที่จุดใหม่แล้วทำการรบใหม่อีกถึง ๓ ครั้ง

นอกจากการประลองยุทธ์ทางบกแล้ว ยังได้ทรงจัดให้มีการประลองยุทธ์ทางทะเลอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมีพระประสงค์จะให้เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ได้มีการฝึกหัดให้มีความชำนาญและมีพระประสงค์จะเห็นความสามารถของเจ้าหน้าที่ควย ทรงให้ฝึกหัดหลายอย่างเช่น ฝึกหัดเตรียมรบ ฝึกหัดยิงลูกคิง หักตีกรรเชียง หักสละเรือใหญ่ เป็นต้น^๑

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

นับว่าไคทรงฝึกหัดทหารเรือและนักเรียนนายเรือให้มีความชำนาญในการรบ และปฏิบัติการควยความเข้มแข็ง และออกทนอย่างแท้จริง โดยที่ทรงบัญชาการฝึกด้วยพระองค์เองอย่างใกล้ชิด เป็นต้นว่า ช่วยลากเชือกวงในเวลาที่ชักเรือบด และขนถ่ายของจากเรือใหญ่ เป็นต้น

การฝึกหัดประลองยุทธทั้งทางบกและทางเรือนี้ นับว่าเป็นครั้งแรกที่มีการประลองยุทธตามแบบสากล อันเป็นก้าวหนึ่งของการพัฒนาทัพเรือให้เป็นแบบตะวันตก

ทรงตั้งกองโรงเรียนพลทหารเรือ

กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์มีไคทรงเห็นเฉพาะความสำคัญของการศึกษาของนายทหารเรือเท่านั้น แต่ไคทรงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาของพลทหารเรือด้วย เพราะพลทหารเรือก็เป็นส่วนหนึ่งของกองทัพเรือ ถ้ามีทั้งนายทหารและพลทหารเรือที่มีความรู้ความสามารถมากเพียงไร กองทัพเรือก็จะเจริญเร็วขึ้นมากเพียงนั้น ดังนั้น จึงไคทรงตั้งกองโรงเรียนพลทหารเรือขึ้นเพื่อฝึกฝนอบรมพลทหารตามจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

๑. กองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๑ ที่สมุทรสงคราม
๒. กองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๒ ที่สมุทรสาคร
๓. กองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๓ ที่นครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง)
๔. กองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๔ ที่สมุทรปราการ
๕. กองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๕ ที่ตำบลบางพระ ชลบุรี
๖. กองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๖ ที่ตำบลบ้านเพ จังหวัดระยอง
๗. กองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๗ ที่จันทบุรี

โรงเรียนทั้ง ๗ แห่งนี้ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์จะเสด็จไปดูแล และสั่งสอนด้วยพระองค์เอง เพื่อให้มีความรู้ความชำนาญในหน้าที่ของตนจริง ๆ เพื่อจะได้เป็นกำลังสำคัญของกองทัพเรือต่อไปในอนาคต

การจัดส่วนราชการในกองทัพเรือ

ในสมัยก่อนราชการทหารเรือแบ่งออกเป็น ๒ กรมใหญ่ คือ กรมทหารเรือ พระที่นั่งเวสชาติกรกับกรมอรสมุพล ซึ่งต่างดำเนินงานโดยอิสระไม่ขึ้นต่อกัน การจัดส่วนราชการทหารเรือในตอนนี้ยังไม่เป็นปัญหาสลับซับซ้อนนัก เพราะยังมีงานน้อยอยู่ จนกระทั่งได้มีพระราชบัญญัติจัดการทหารฉบับแรก เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๐ ให้รวมกรมเรือพระที่นั่งเวสชาติกรกับกรมอรสมุพลเข้าเป็นกรมเดียวกัน เรียกว่า "กรมทหารเรือ" เป็นกรมใหญ่ขึ้นทำให้มีภาระหนักขึ้น ราชการต่าง ๆ จึงมีความสับสนมากยิ่งขึ้น เพราะระเบียบงานที่ใช้อยู่เดิมยังล้าหลังมาก ไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการทำงาน และยังมีความกำกวมสับสน งานบางแผนกก็ไม่ได้กำหนดให้ชัดเจนว่าอยู่ในความรับผิดชอบของกรมใด ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างปะประไรสมรรถภาพบางตำแหน่งก็มีงานมากเกินกำลัง แต่บางตำแหน่งกลับว่างงาน ในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงตราพระราชบัญญัติจัดกรมยุทธนาธิการขึ้น กำหนดให้มีกรมยุทธนาธิการ ทำหน้าที่บังคับบัญชาราชการและพลเรือที่เกี่ยวของแก่การทหารบกทหารเรือ โดยแบ่งออกเป็น ๒ กรม คือ กรมทหารบก สำหรับบังคับบัญชากองทหารบกทั่วไป และกรมทหารเรือ สำหรับบังคับบัญชากองทหารเรือ^๑

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๕ กรมยุทธนาธิการ ได้เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวงกลาโหม แต่กรมทหารเรือยังใช้ชื่อเดิมและมีการจัดส่วนราชการดังนี้

^๑"พระราชบัญญัติจัดการกรมยุทธนาธิการ" ราชกิจจานุเบกษา, ร.ศ. ๑๐๕

กรมทหารเรือ พ.ศ. ๒๔๓๕^๑

กรมกลาง

- กรมคลังพัสดุทหารเรือ	- กรมอยู่เรือ	- เรือต่าง ๆ
- กองบัญชีเงิน	- กรมช่างกล(โรงเครื่องจักร)	เรือพระที่นั่งสุริยวงษชล
- กองเรงชำระ	- โรงพยาบาลทหารเรือ	เรืออุบลบุรทิศ
- กรมคุกทหารเรือ	- โรงเรียนสอนวิชาทหารเรือ	เรืออรรถเรศวรคณาสน
		เรือมกุฎราชกุมาร
		เรือนฤเบนทรบุตรี
		เรือไมคา
		- ป้อม
		- กองทหารชายทะเล

การจัดส่วนราชการในลักษณะเช่นนี้มีข้อบกพร่องมาก เพราะแบ่งเป็นหน่วยย่อย ๆ มากมาย ขึ้นตรงต่อกรมทหารเรือ และไม่มีการบังคับบัญชาเป็นลำดับชั้น หน่วยย่อยต่าง ๆ เช่น กองบัญชีเงิน โรงพยาบาลทหารเรือ ฯลฯ ต่างก็ต้องส่งรายงานและคำขออนุมัติโดยตรงต่อกรมกลางของกรมทหารเรือทั้งสิ้น การจัดส่วนราชการในลักษณะนี้ทำให้เกิดความล่าช้าและสิ้นเปลืองในสิ่งที่ไม่จำเป็น ตลอดจนสับสนในการปฏิบัติราชการและขาดประสิทธิภาพในการบริหารราชการกองทัพเรือเป็นส่วนรวม^๒

^๑ราชกิจจานุเบกษา, พ.ศ. ๑๑๑ เล่ม ๘, หน้า ๔๖.

^๒มลิวัลย์ คงเจริญ, "บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗) หน้า ๑๔๕.

การจัดส่วนราชการที่ไม่เหมาะสมเช่นนี้ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กิจการของ กองทัพเรือต้องหยุดชะงักไม่ก้าวหน้า นับเป็นเวลาสิบ ๆ ปี และนับวันก็จะยิ่งเสื่อมลง อีกเมื่อคั้งกรมกองใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขต- รุคมศักดิ์ ทรงเป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้บัญชาการ กรมทหารเรือ จัดส่วนราชการกองทัพเรือเสียใหม่ โดยแบ่งออกเป็นกรมใหญ่ ๆ ๖ กรม ดังนี้

๑. กรมปลัดทัพเรือ สำหรับบังคับบัญชากองเรือและกองทหาร ซึ่งมี หน้าที่เกี่ยวกับการรบและประจำรักษาราชการทั่วไป แบ่งราชการออกเป็น ๖ กอง คือ

๑. กองเรือ บังคับการเรือและคนซึ่งเกี่ยวกับการบริหารทะเล
๒. กองพาหนะ บังคับการเรือในราชการทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับทะเล
๓. กองป้อม บังคับการป้อมและคนประจำรับราชการในป้อม
๔. กองแพทย์
๕. กองช่างกล
๖. กองแตร

๒. กรมยกรบัตรทัพเรือ บังคับบัญชาการเงินและสรรพาวุธยุทธรภัณฑ์ แบ่งเป็น ๓ กอง คือ กองการเงิน กองยุทธรภัณฑ์ และกองสรรพาวุธ

๓. กรมเสนาธิการ มีหน้าที่รวบรวมเรียบเรียงข้อบังคับและวางแผน สืบเหตุทั้งปวง รวมกรมยุทธศึกษาเข้ากับกรมนี้ด้วย แบ่งเป็น ๕ กอง คือ กองโรงเรียน นายเรือ กองโรงเรียนนายร้อย กองโรงเรียนพลทหาร กองแผนที่ทะเล และกอง รายงาน

พระราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๒๐ ร.ศ. ๑๒๕ "ประกาศกรมทหารเรือ"

ลงวันที่ ๒๒ เมษายน ร.ศ. ๑๒๕, หน้า ๗๖.

๔. กรมทะเบียน มีหน้าที่ถือทะเบียนเกณฑ์ทหาร จำหน่ายคน ตลอดจนพิจารณาคดีในการทหารเรือ แบ่งเป็น ๓ กอง คือ กองทะเบียนกรุงเทพฯ กองทะเบียนหัวเมือง และ กองพิจารณา

๕. กรมยุทธโยธา มีหน้าที่บังคับบัญชาการช่างทั้งหลาย แบ่งเป็น ๓ กอง คือ กองอู่ กองโรงเครื่องจักร และกองช่างไม้

๖. กรมทหารชายทะเล ตั้งขึ้นใหม่สำหรับบังคับบัญชากองทหารประจำรักษาราชการชายทะเลทั่วไป

การจัดส่วนราชการแบบนี้เป็นการปรับปรุงระบบงานที่ได้รวมกลุ่มหน่วยย่อยต่าง ๆ เข้ามาสังกัดหน่วยใหญ่ให้เป็นระเบียบ มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น อย่างไรก็ตามก็ถือว่าการจัดส่วนราชการครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่มีการปรับปรุงให้เข้ารูปขึ้น ซึ่งย่อมมีส่วนบกพร่องเกิดขึ้นเป็นธรรมดา กล่าวคือ การแบ่งส่วนปริมาณงานยังไม่สมดุลย์กัน บางกรมต้องรับผิดชอบหน่วยงานมากเกินไป เช่น กรมปลัดทัพเรือ ซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชาทั่วไปทั้งกองเรือ กองพาหนะบนบก ตลอดจนกองป้อม โดยไม่ได้มอบการบังคับบัญชารองลงไปอีก จึงไม่มีผู้บังคับบัญชาชั้นรอง ดังนั้น ในปลายปี ๒๔๔๖ นี้เอง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้บัญชาการทหารเรือ จึงได้ทรงปรึกษารื้อกับกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์จัดระเบียบการบังคับบัญชาขึ้นใหม่ แบ่งอำนาจและความรับผิดชอบออกตามปริมาณงานโดยแบ่งส่วนราชการออกเป็น ๕ กรมใหญ่ ดังนี้

๑. กรมบัญชาการกลาง มีผู้บัญชาการกรมทหารเรือเป็นประธาน มีหน้าที่บังคับบัญชาปกครองและรับผิดชอบราชการทั้งปวงในกรมทหารเรือ แบ่งเป็น ๓ แผนก คือ

ก. กรมปลัดทัพเรือ มีหน้าที่รวบรวมหนังสือไปมาของกรมทหารเรือ

พ.ร.บ. ร.๕ก.๑๔/๓๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๕.

นำเสนอผู้บัญชาการและเก็บบันทึก บังคับบัญชากองแพทย์ทหารเรือและโรงพยาบาลด้วย

ข. กรมยกกระบัตรทัพเรือ มีหน้าที่อำนวยความสะดวกและตรวจตราควบคุม การเบิกจ่ายและซื้อหา แบ่งเป็น ๔ แผนก คือ แผนกเวรเงิน แผนกเวรสรรพาวุธ แผนกเวรยุทธภัณฑ์และอาวุธ และแผนกเวรเสบียงและเลี้ยง

ค. กรมทะเลเบียนทหารเรือ มีหน้าที่อำนวยความสะดวกตามคนเข้ารับ ราชการ ถือทะเลเบียนบัญชีสังกัดกรมทหารเรือ มีหน้าที่พิจารณาความต่าง ๆ ในกรม ทหารเรือในกรุงเทพฯ และรับผิดชอบในการคุมขังผู้ต้องโทษในกรุงเทพฯ แบ่งเป็น ๔ แผนก คือ แผนกเวรทะเลเบียนกรุงเทพฯ แผนกเวรทะเลเบียนหัวเมือง แผนกเวรพิจารณา และแผนกเวรคุมขัง

๒. กรมบัญชาการเรือกลและป้อม เป็นกรมที่ตั้งขึ้นใหม่ แยกออกมาจาก กรมปลัดทัพเรือ มีหน้าที่บังคับบัญชาบรรดาทหารประจำเรือกลและป้อม อำนวยความสะดวกในกระบวนรบทางเรือ ป้อมและในการเดินเรือ ด้รับผิดชอบในการรักษาเรือ และป้อมในบังคับบัญชา รวมทั้งอาวุธยุทธภัณฑ์ และเครื่องแต่งกายของทหารในเรือ และป้อมนั้น ๆ แบ่งการบังคับบัญชาลงเป็นลำดับชั้นดังนี้

๑. เรือกลไฟขนาดใหญ่ แต่ละลำนับเป็นกองทหารกองหนึ่ง ขึ้นกับกรม บัญชาการเรือกลและป้อมโดยตรง

๒. กองเรือกลไฟเล็ก รวมเรือกลไฟเล็กทุกลำเป็น ๑ กอง

๓. ป้อมต่าง ๆ ป้อมหนึ่ง ๆ จัดเป็นกองทหารกองหนึ่ง ขึ้นกับกรมบัญชาการ เรือกลและป้อมโดยตรง

๔. กองช่างกล มีหน้าที่ตรวจและแนะนำการซ่อมเรือ และฝึกหัดช่างกล สำหรับประจำเรือต่าง ๆ

๕. กองหุ่นระเบิด มีหน้าที่จัดทำหุ่นระเบิดต่าง ๆ และวางสายทั่วไป

๓. กรมบัญชาการทหารเรือฝ่ายบกในกรุงเทพ เป็นกรมที่ตั้งขึ้นใหม่ โดย แยกกองพาหนะจากกรมปลัดทัพเดิมมารวมกับกรมยุทธโยธา มีหน้าที่บังคับบัญชาและ ปกครองทหารที่ไม่ประจำเรือและป้อม คือ ทหารที่อยู่บนบกและลงเรือชั่วคราว มีหน้าที่

อำนาจการก่อสร้างและซ่อมแซมต่าง ๆ แบ่งออกเป็น ๕ กอง คือ กองอุ้ง-กองพานะ กองช่างเหล็ก กองช่างไม้ และกองช่างเย็บ

๔. กรมยุทธศึกษา มีหน้าที่อำนาจการศึกษาวิชาทหารเรือ มีหน้าที่เรียบเรียงข้อบังคับแบบฝึกหัดทหาร และแบบเรียนต่าง ๆ แบ่งเป็น ๒ แผนก คือ กองโรงเรียนนายเรือ และกองแผนที่

๕. กรมบัญชาการทหารชายทะเล มีหน้าที่ฝึกหัดบรรดากองทหารชายทะเล ทั้งที่บางพระ และบนชลจันทร์

กรมทหารเรือได้จัดส่วนราชการตามแบบนี้ต่อมาอีกหลายปี จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงได้เปลี่ยนเป็นกระทรวงทหารเรือ และได้มีการปรับปรุงการจัดระเบียบราชการทหารเรือเสียใหม่ เพื่อขยายกิจการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ทรงตั้งสภาบัญชาการกลางกระทรวงทหารเรือ

ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ทรงดำริจัดตั้งสภาบัญชาการกลางกระทรวงทหารเรือขึ้น เพื่อเป็นที่ประชุมปรึกษาราชการ^๑ กำหนดให้มีการประชุมทุกสัปดาห์แรกของเดือน สมาชิกของสภาได้แก่ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหน่วยขึ้นตรงต่อกระทรวงทหารเรือ และผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านที่เห็นสมควร นอกจากสภาบัญชาการกลางซึ่งเป็นสภาใหญ่แล้ว พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ยังได้ทรงขอมติจากสภาบัญชาการฯ ตั้งสภาย่อยขึ้นอีก ๒ สภา คือ สภาธุรการ^๒ เป็นคณะกรรมการสำหรับพิจารณาจัดซื้อสิ่งของทุกอย่างไว้ใช้ในราชการกระทรวงทหารเรือ ซึ่งผลปรากฏว่าสภานี้ได้ดำเนินงานไปอย่างไฉไล โดยสามารถซื้อของได้ราคาถูกลงกว่า และได้ของที่มีคุณภาพ

^๑ กองทัพเรือ, คำสั่งกระทรวงทหารเรือที่ ๒๓๓/๒๔๖๔ ลงวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔.

^๒ กองทัพเรือ, คำสั่งกระทรวงทหารเรือที่ ๓๒๒/๒๔๖๔ ลงวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๔.

ดีกว่าที่กรมพัสดุทหารเรือเคยซื้อ อีกสภาหนึ่งคือ สภาการช่าง สำหรับทำหน้าที่พิจารณา การซ่อมสร้างเรือและอาคาร รวมทั้งการออกรายการ ออกแบบ ตรวจจับด้วย^๑

สภาบัญชาการกลาง ได้เป็นที่ปรึกษาาราชการของเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ได้ดียิ่ง มติของสภานี้ได้เป็นนโยบายของกระทรวงทหารเรือต่อมาอีกหลายเรื่อง พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงมีพระทัยในผลสำเร็จของ การตั้งสภานี้มาก โดยได้ทรงให้เหตุผลในการจัดตั้งไว้ว่า

...การที่จะมีประชุมกันนั้น เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้ฟังข้อคิดเห็นต่าง ๆ ของกรม อื่น ๆ ที่จะดำเนินต่อไปโดยความพร้อมเพรียงกัน จักได้เป็นโอกาสแสดงความ เห็นหรือสอบถามความคำริและโต้แย้งแนะนำให้เป็นที่แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น...^๒

จากรายงานการประชุมแต่ละครั้ง แสดงให้เห็นว่านายทหารเรือไทยต่าง ก็พยายามใช้ความคิดและความรู้ของตนอย่างเต็มที่ ทั้งมีความเข้าใจถึงหน้าที่และ สิทธิของตนดี ทั้ง ๆ ที่กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงมีอาวุโสสูงและทรงเป็นครู ของนายทหารที่เข้าประชุมเป็นส่วนใหญ่ แต่ขอเสนอของพระองค์ก็ไม่ได้รับความเห็น ชอบจากที่ประชุมเสมอไป พระองค์เองก็ทรงระมัดระวังไม่ให้นายทหารอาวุโสน้อย ต้องลำบากใจในการแสดงความคิดเห็นว่าจะต้องคล้อยตามผู้ใหญ่ ในกรณีที่จะต้อง แสดงความคิดเห็นและออกเสียงเพื่อชี้ขาดในเรื่องที่อภิปรายแล้วยังตกลงไม่ได้นั้น พระองค์ทรงใช้วิธีให้ออกเสียงตามลำดับอาวุโสต่ำสุดขึ้นไปถึงอาวุโสสูงสุด^๓ ด้วยวิธี

^๑ กองทัพเรือ, รายงานการประชุมสภาบัญชาการกลาง ครั้งที่ ๑๑/ ๕/ ๒๔๖๕
ในวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๕.

^๒ กองทัพเรือ, คำสั่งกระทรวงทหารเรือที่ ๒๓๓/ ๐๕๒๔๖ วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔.

^๓ พลเรือตรี ประพัฒน์ จันทวิดิช, "พระคำริของเสด็จในกรมฯ,"
นาวิกศาสตร์, ๕ (เมษายน, ๒๕๑๑), ๔๗.

ดังกล่าวนี้ สถาบันวิชาการกลางทหารเรือจึงทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการในกองทัพเรือ
ได้คือ

มติของสถาบันวิชาการฯ ที่เป็นนโยบายถือปฏิบัติกันสืบมา คือ นโยบายในการ
ส่งนักเรียนไปศึกษาต่างประเทศ การกำหนดเกษียณอายุข้าราชการ การบินนาวี
การขอฝากเงินงบประมาณเหลือจ่ายของกองทัพเรือไว้กับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
เพื่อสะสมไว้ใช้อาวุธ^๑

เมื่อกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ผู้ทรงดำริจัดตั้งสถาบันวิชาการฯ สิ้นพระชนม์
สถาบันวิชาการฯ ก็ถูกลดฐานะลงเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา (Advisory Board)
สำหรับเสนาบดี เรียกประชุมปรึกษากิจการบางอย่างที่ทรงเห็นว่าควรปรึกษา ส่วนที่ไม่
จำเป็น เสนาบดีจะทรงสั่งการไปทันที

โครงการเสริมสร้างกำลังทางเรือและการทหารเรือ

การเสริมสร้างกำลังทางเรือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการทหารเรือ เพราะ
ถือว่าเรือรบเป็นหัวใจของการทหารเรือ แต่โครงการนี้ก็ไม้อาจสำเร็จลุล่วงไปได้
โดยง่าย อุปสรรคสำคัญคือขาดแคลนเงินและตัวบุคคลที่มีความรู้ในด้านนี้ จนเมื่อ
กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เสด็จกลับมารับราชการในกรมทหารเรือ โครงการ
เสริมสร้างกำลังทางเรือจึงได้สำเร็จบรรลุลุล พระองค์ได้จัดทำโครงการสร้างกำลัง
ทางเรือขึ้นหลายเหล่าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๔๔
โครงการนี้มีกำหนดเวลา ๑๒ ปี รวมยอดเงินที่จะต้องใช้ในโครงการนี้เป็นเงิน
๑๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท^๒

กองทัพเรือ, รายงานการประชุมสถาบันวิชาการกลาง ครั้งที่ ๑๑/ $\frac{๕}{๒๔๒๕}$
วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๕.

^๑ กจช. ร.๕ก.๒๐.๑/๑๔ รายงานการจักรราชการกระทรวงทหารเรือ
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎพระนครสวรรค์ กรวามบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๔.

อย่างไรก็ตามโครงการนี้ไม่อาจบรรลุผลตามความคาดหมายได้ เพราะ รายได้ของประเทศมีไม่เพียงพอ จึงสร้างได้แต่เรือพิฆาตหนึ่งลำ กับเรือตอร์ปิโด ๓ ลำ เท่านั้น คือ ร.ล. เสือทยานชล และ เรือตอร์ปิโด ๑ - ๒ - ๓

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๕๓ กรมทหารเรือได้แต่งตั้งคณะกรรมการชั้นชุดหนึ่งให้มีหน้าที่จัดทำโครงการเสริมสร้าง กำลังทางเรือขึ้นใหม่ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงมีบทบาทสำคัญในการจัดทำ โครงการฉบับนี้

โครงการนี้จัดแบ่งกำลังทางเรือที่จะเสริมสร้างขึ้นใหม่เป็น ๒ กองทัพ คือ กองทัพที่ ๑ มีหน้าที่ป้องกันปากน้ำทั้ง ๔ สาย มีให้ชาติกลวงลำเข้ามาได้ มีโครงการจะตองไขเรือ ๓ ประเภท คือ

๑. เรือมีอาวุธปืนใหญ่ มีขนาดใหญ่พอสมควรและไม่ใช้เรือเดินเร็ว เพราะต้องทำการในแม่น้ำซึ่งเป็นที่แคบ ไม่สามารถจะแปรขบวนโคคลองแล้วเหมือน ในทะเล มีความประสงค์จะไขแทนป้อม มีประโยชน์กว่าป้อมเพราะราคาถูกกว่า และเคลื่อนที่ได้ มีหน้าที่เป็นด่านป้องกันทุ่นระเบิดไม่ให้ชาติกลวงถอนขึ้นได้

๒. เรือวางทุ่นระเบิด เป็นเรือขนาดบรรทุกทุ่นระเบิดได้ ๒๐ ลูก แบ่งออกเป็น ๕ หมู่ ๆ ละ ๔ ลูก แต่ละลูกบรรจุดินสาลี่หนัก ๑๐๐ ปอนด์ ยิงด้วย ไฟฟ้าจากเรือวางทุ่นระเบิดเอง สาเหตุที่วางเป็นหมู่เพราะระเบิดหมู่หนึ่ง หมู่อื่นจะ ได้ไม่พลอยระเบิดด้วย เรือประเภทนี้มีปืนกลเป็นอาวุธประจำเรือ มีหน้าที่วางทุ่น ระเบิด ป้องกันทุ่นระเบิดและยิงทุ่นระเบิดด้วย ตั้งคานตั้งแคทุ่นไฟแดงขึ้นมาถึงช่องนนทรี

พล. ร.ศ. แชน ปัจจุบันนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๓๑ - ๓.

พ.จ. ร.๒ก.๒๐.๑/๘ ราชการลับ กระทรวงกลาโหม เล่ม ๒ ภาค ๒
การอนาคต.

๓. เรือสี่ใบเหตุในแม่น้ำ ลำเล็กพอที่จะหนีเข้าคลองไถ มีหน้าที่สอดแนมถึงนอกปากน้ำ แล้วบอกข่าวไปถึงกรุงเทพฯ โดยส่งข่าวต่อกันเป็นระยะ ๆ ด้วยโทรเลขไม่มีสาย

กองทัพที่ ๕ มีหน้าที่ลาดตระเวนทางทะเล เล็ดลอดจากการไรเรือรบปิดปากอ่าวออกไปหาซื้ออาวุธ จับเรือสินค้าของข้าศึก และเมื่อสบโอกาสก็ลอบเข้าโจมตีข้าศึก กองทัพนี้ต้องใ้เรือ ๕ ประเภท คือ

๑. เรือพิฆาตใหญ่ อาจใช้ลาดตระเวนถึงปากน้ำไซ่ง่อน มีหน้าที่คอยจับเรือสินค้าและกันเครื่องสรรพยุทธของข้าศึก ใ้โอกาสก็โจมตีกองทัพเรือของข้าศึก

๒. เรือพิฆาตขนาดเล็ก ใช้สำหรับลาดตระเวนอ่าวภายในและระหว่างเกาะต่าง ๆ มีหน้าที่สอดแนมสืบข่าวและทำลายขบวนเรือขนาดเล็กหรือเรือลำเดียว ทหารขึ้นบก

๓. เรือตอร์ปิโด ชั้น ๒ สำหรับต่อสู้กับเรือลาดตระเวนของข้าศึกและทำลายทุ่นระเบิดที่ข้าศึกลำนำวาวังปิดปากแม่น้ำ

๔. เรือค้ำน้ำ สำหรับลอบทำลายเรือลำใหญ่ของข้าศึก

๕. เรือลำเดียว เป็นกองเสบียง

กองทัพที่ ๑ และ กองทัพที่ ๕ มีประโยชน์ต่างกัน กองทัพที่ ๑ นั้นเป็นเครื่องป้องกันอยู่กับที่ ถ้าข้าศึกไม่ขึ้นทางปากน้ำก็แทบจะไม่ได้ใช้ประโยชน์เลย กองทัพที่ ๕ นั้นจะช่วยให้ไทยมีกำลังแกร่งพอที่จะทำลายเรือข้าศึกได้ แต่ต้องใช้เงินจำนวนมากกว่าจึงได้คิดจัดแบ่งออกเป็น ๕ ชั้น ดังกล่าว

โครงการนี้เป็นโครงการฉบับที่ ๒ ของทหารเรือไทย ใ้งบประมาณในการสร้างรวม ๕ กองทัพ ประมาณ ๑๒๐ ล้านบาท เปรียบเทียบกับโครงการฉบับแรก ซึ่งจัดทำใน พ.ศ. ๒๔๔๘ นั้น ก็ใ้งบประมาณรวม ๑๒๐ ล้านบาทเช่นกัน ระยะเวลาที่จัดทำโครงการห่างกัน ๕ ปี จึงเข้าใจว่า โครงการฉบับที่ ๒ คงจะแก้ไขคัดแปลงมาจากโครงการฉบับที่ ๑ โครงการทั้งสองกำหนดระยะเวลาของโครงการใกล้เคียงกัน คือ ๑๒ ปี และ ๑๕ ปี ซึ่งกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ได้ทรงแถลงความเห็นไว้ว่า

... สัตว์ที่เขาทำกันสำหรับทหารเรือโดยมากมีกำหนดสำหรับ ๑๕ ปี เหตุใดจึงตั้ง ๑๕ ปี เป็นเกณฑ์นั้น คือ เรืออายุเกิน ๑๕ ปี นับว่าเก่าเกินความหวังในสงคราม จึงตั้งอายุของเรือที่สร้างลำแรกเป็นเวลานานที่สุดที่สัตว์นั้นจะดำรงอยู่ได้ เพราะในระหว่างนั้น ความคิดใหม่ในเรื่องอาวุธ เครื่องจักร แลตัวเรือมีผู้ประดิษฐ์เพิ่มเติมอยู่เสมอ กำลังแลความเร็วรุกรนยิ่งขึ้นทุกชั้น...^๑

โครงการเสริมสร้างกำลังทางเรือของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์เป็นโครงการที่มีประโยชน์มากโดยเฉพาะกองทัพที่ ๒ ซึ่งแม้ว่าจะต้องใช้เงินมากแต่ก็ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างและเป็นที่ยศรัทธาของชาติ นับเป็นโครงการเสริมสร้างกำลังทางเรือที่ประเทศไทยได้จัดให้มีขึ้นเป็นครั้งแรกตามแบบตะวันตก

ทรงดำริสร้างฐานทัพเรือที่สัตหีบ

ก่อนหน้าที่จะมีฐานทัพเรือที่สัตหีบนั้น ทหารเรือมีสถานีทหารเรืออยู่ ๒ แห่ง คือ ที่ตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี และที่อ่าวเพ จังหวัดระยอง แต่สถานีทหารเรือทั้ง ๒ แห่งนี้ มีชัยภูมิไม่เหมาะที่จะใช้เป็นที่ป้องกันหรือรบได้ เพราะเป็นอ่าวเปิดโล่งไม่มีที่กำบังและเป็นน้ำตื้น หาดยาวยื่นเรือเข้าใกล้ไม่ได้^๒ จึงไม่อำนวยประโยชน์ทางยุทธศาสตร์เท่าที่ควร ขณะนั้นมีอ่าวสัตหีบซึ่งใช้เป็นที่จอดพักเรือรบในเวลาฝึกซ้อมทางทะเล และเป็นที่ฝึกการยิงปืนยิงตอร์ปิโดของกองเรือรบ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงสนพระทัยภูมิประเทศของสัตหีบว่ามีชัยภูมิเหมาะสำหรับเป็นฐานทัพเรือที่สุด ทรงแสดงข้อดีและข้อเสียไว้ดังนี้

^๑ กองทัพเรือ, ลายพระหัตถ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ กราบทูล สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต, ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๕.

^๒ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๕.

ข้อที่

๑. อยู่เป็นสถานกลางของอ่าวสยาม
๒. เป็นคนทางของ Vital Point คือ แม่น้ำเจ้าพระยา
๓. น้ำลึกพอที่จะเป็นอ่าวเรือใหญ่ หรือที่ฝึกซ้อมยิงตอร์ปิโดได้
๔. มีเกาะต่าง ๆ เป็นที่กำบังสำหรับเรือล่อลวงออกกระทำการยุทธวิธีด้วย

เรือเล็กโคสะควก

๕. ที่บนบกไม่ใดตกเป็นสิทธิ์ขาดของผู้ใด โดยทรงพระกรุณาให้เทศาภิบาล
หวงห้ามไว้เป็นพระคุณแก่ทหารเรืออย่างยิ่ง
๖. ทางบกมีทางติดต่อกับรถไฟสายปราจีนโคสะควกไม่ตองกลัว Isolation
๗. โดยข้อ ๖ นั้นเอง อาจติดต่อกับกำลังทางทหารบกและเป็นปึกหนึ่ง
ของกองทัพบกฝ่ายตะวันออกโคสะควก

๘. เป็นที่ฝึกหัดทางทะเลโคสะควกทั้งสองมรสุมโดยเป็นที่กำบังมีคชิต^๑

ข้อเสีย คือ ไม่มีน้ำจืด กินดาร์ มีไข้ชุกชุมและการคมนาคมทางถนนติดต่อกับกรุงเทพฯ ยังไม่สะดวก แต่เมื่อเปรียบเทียบแล้วข้อดีมีมากกว่า และข้อเสียนั้นมีหนทางแก้ไขได้ จึงได้ทรงขอพระราชทานที่ดินบริเวณสี่ทิศตั้งเป็นฐานทัพเรือ ซึ่งก็โปรดพระราชทานให้ นับว่าพระองค์ทรงเป็นนักยุทธศาสตร์ที่ทรงเห็นการณ์ไกลพระองค์หนึ่ง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือใน พ.ศ. ๒๔๖๖ แต่อยู่ได้ไม่นานก็ทรงลาออกจากราชการเนื่องจากประชวรพระโรคภายใน สิ้นพระชนม์เมื่อ วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๖๖ รวมพระชนมายุได้ ๔๔ พรรษา^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ ราชสกุลวงศ์, หน้า ๗๘.

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

พระราชประวัติและการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๒๕ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๒ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงพระราชสมภพวันเสาร์ที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓ ได้รับพระราชทานพระนามว่า เจ้าฟ้าชายมหาวชิราวุธ ใน พ.ศ. ๒๔๓๑ พระชนมายุได้ ๘ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีพระราชทานพระสุพรรณบัฏ สถาปนาขึ้นเป็นเจ้าฟ้ากรมขุนเทพทวารวดี ทรงถือศักดินา ๕๐,๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าดำรงกรม ให้ทรงมีพระเกียรติยศเป็นชั้นที่ ๒ รองจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร นับตั้งแต่ประสูติจนกระทั่งพระชนม์ได้ ๑๐ พรรษา สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี ทรงมอบให้อยู่ในพระอภิบาลของหม่อมเจ้าหญิงแก้วกัลยา พระพี่เลี้ยงตลอดมาใน พ.ศ. ๒๔๓๕ ทรงเข้าพระราชพิธีโสกันต์

เมื่อทรงพระเยาว์ได้ทรงศึกษาวิชาการต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวัง ทรงศึกษาภาษาไทยกับพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) และพระยาอิศรพันธุ์โสภณ (หนู อิศรางกูร ณ อยุธยา) ส่วนภาษาอังกฤษทรงศึกษากับอาจารย์ชาวอังกฤษ ชื่อ มิสเตอร์ โรเบิร์ต มอแรนต์ (Mr. Robert Morant)

ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ พระชนมายุได้ ๑๒ พรรษาเศษ ได้เสด็จไปทรงศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถ ผู้ที่โดยเสด็จไปถวายในครั้งนั้น คือ

๑. พระเจ้านองยาเซอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ในฐานะราชทูตพิเศษ ในยุโรป และผู้จัดการเกี่ยวกับการศึกษาในสมเด็จพระเจ้าลูกยาเซอ และพระเจ้าลูกยาเซอทั้งหลาย

๒. พระเจ้าลูกยาเซอ พระองค์เจ้าอากาศรเกียรติวงศ์ (กรมหลวงชุมพร-เขตร์อุดมศักดิ์) ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษด้วย

๓. พระมนตรีพจนกิจ (ม.ร.ว.เปี้ย มาลากุล)^๑ ทำหน้าที่เป็นพระอภิบาล และพระอาจารย์ถวายหนังสือไทย

๔. ม.ร.ว.สิทธิ สุทัศน์ นักเรียนโดยเสด็จ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรีราฐได้เสด็จออกจากประเทศไทยในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ โดยเรือ "มกุฎราชกุมาร" ไปยังสิงคโปร์ แล้วถ่ายเรือเสด็จประทับเรือของบริษัทรอทคอยท์เซอร์นอยด์ไปถึงเมืองเนเปิล ประเทศอิตาลี ประทับแรมอยู่หลายวันจึงเสด็จต่อไปยังประเทศฝรั่งเศส และอังกฤษ

เมื่อเสด็จไปถึงประเทศอังกฤษได้ทรงประทับที่เมืองไบรตันเป็นเวลาประมาณ ๑ เดือน^๑ จึงได้เสด็จไปประทับที่ตำบลแอสคอต มณฑลซะเรย์ และ ณ ที่นี้ได้ทรงเริ่มต้นศึกษาวิชาโดยจ้างพระอาจารย์พิเศษมาสอน ณ ที่ประทับ พระมนตรีพจนกิจเป็นพระอาจารย์ถวายการสอนหนังสือไทย รวมทั้งเป็นพระอภิบาลด้วย นอกจากนี้ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ พระอภิบาลชาวอังกฤษ คือ มิสเตอร์และมิสซิส ทอมสัน (Mr. & Mrs. Thomson) ซึ่งเป็นพระอาจารย์ถวายพระอักษรด้วย พระอาจารย์ชาวต่างประเทศอีกคนหนึ่ง คือ มิสเตอร์แอสบี (Mr. Ashby)^๒

^๑ที่เมืองไบรตันนี้ได้เสด็จประทับอยู่กับครอบครัวของมิสเตอร์และมิสซิส เบซิล ทอมสัน (Mr. & Mrs. Basil Thomson) และผู้ที่โดยเสด็จด้วย คือ พระมนตรีพจนกิจ พระองค์เจ้าอากาศรเกียรติวงศ์และ ม.ร.ว.สิทธิ สุทัศน์.

^๒พจน. ร.๕๓.๔๕/๗ พระมนตรีพจนกิจ กราบทูล พระเจ้านองยาเซอ กรมหลวงเทเวทังไชยวัชรโรประการ ลงวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๓.

ใน พ.ศ. ๒๔๓๗ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารประสูติ สวรรคตลง เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารแทน เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๗ (ว.ศ. ๑๑๓)^๑

พระราชพิธีสถาปนาสยามมกุฎราชกุมารนี้ จัดขึ้นในกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อเสด็จพระราชพิธีสถาปนาในกรุงเทพฯ แล้ว ได้โปรดให้พระยาเสมอใจราช เป็นข้าหลวงเชิญประกาศสถาปนาพระเกียรติยศเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เครื่องราชอิสริยยศ สัญญาบัตร ตลอดจนหนังสือสำคัญต่าง ๆ ออกไปถวายพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ เพื่อจะได้ออกไปถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งกำลังทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษต่อไป ซึ่งทางสถานทูตไทยกรุงลอนดอนได้จัดให้มีการประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ตลอดจนนักเรียนไทยทั้งหลาย ณ สถานทูตไทย เพื่ออ่านประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร และถวายเครื่องราชอิสริยยศ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ พระราชพิธีนี้จัดขึ้นมีกำหนด ๓ วัน คือ วันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นวันพิธี วันที่ ๕ มีนาคม และวันที่ ๑๓ มีนาคม เป็นวันเลี้ยงฉลอง^๒

นอกจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเสมอใจราชเป็นข้าหลวงเชิญประกาศสถาปนาสยามมกุฎราชกุมาร และสิ่งของสำคัญอื่น ๆ ออกไปยังประเทศอังกฤษแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

^๑ หจข. ร.๕๖.๒๒/๒ ร่างพระราชโอรสเลขของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ.

^๒ กรมศิลปากร, เรื่องเดิม, หน้า ๕๐.

แต่งตั้งให้พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ (ออก ศุภมิตร) และ หลวงสรสิทธิยานุกการ (อุม อินทรโยธิน) ออกไปเป็นราชองครักษ์อยู่ประจำสำหรับพระองค์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฎราชกุมารควย^๑

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๘ (ร.ศ. ๑๑๕) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร โดยย้ายไปประทับที่ บ้านใหม่ ณ ตำบลเกรตไน (Graitney) เมืองแคมเบอลี (Camberley) โดยมีพระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ และหลวงสรสิทธิยานุกการโดยเสด็จไปอยู่ประจำควย^๒ ณ ที่นี้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ได้ทรงศึกษาวิชาทหาร ซึ่งพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณได้จัดหาผู้ที่มีความรู้ในวิชาการทหารมาถวายการสอน ทรงเลือกได้กัปตันฮูม (Captain Hume) นายทหารปืนใหญ่ของอังกฤษ ซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียงมาก ในวิชาการทหาร การศึกษาของเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธในตอนนี้ กัปตันฮูมเป็นผู้จัดการศึกษาทั้งสิ้น ทั้งทางด้านวิชาการทหารและพลเรือน วิชาการทางด้านพลเรือนได้จัดหาพระอาจารย์ชาวอังกฤษชื่อมิสเตอร์โอลิวีเยร์ (Mr. Olivier) และพระอาจารย์ชาวสวิส ชื่อ มงซีเออร์บูวียเย (Mon. Bouvier) มาถวายการสอน^๓

สำหรับโปรแกรมการสอนนั้นกัปตันฮูม ได้กำหนดวิชาต่าง ๆ ไว้ดังนี้คือ

๑. วิชาทหารซึ่งแบ่งออกเป็นวิชาทหารชั้นสูง กัปตันฮูม เป็นผู้ถวายการสอนเอง และวิชาทหารชั้นสามัญ (ฝึกหัดท่าต่าง ๆ) กัปตันฮูม ได้จัดให้นายสิมเอกในกองทหารอังกฤษผู้หนึ่งมาถวายการสอน

^๑พระราชหัตถ์เลขา และหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี... หน้า ๘.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

^๓พจข. ร.๕๓.๘๘/๑๒ พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๒ กันยายน ร.ศ. ๑๑๕.

๒. พงศาวดาร
๓. เลข
๔. แผนที่โลก
๕. ภาษาฝรั่งเศส

วิชาพงศาวดาร เลข และแผนที่โลก มีสเตอร์โอดิเวียร์ เป็นผู้ถวายการสอน ส่วนภาษาฝรั่งเศส มองซีเออร์บูวียเอ เป็นผู้ถวายการสอน^๑

การศึกษาของเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธในตอนนี้เท่ากับเป็นการเตรียมพระองค์ เพื่อเข้าศึกษาในโรงเรียนการทหารต่อไป โรงเรียนที่จะจัดให้เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เข้าทรงศึกษานั้นได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะทรงอยู่ในฐานะของมกุฎราชกุมาร เจ้าพระยาอภัยราชา (Monsieur Rolin Jacquemyns) ถวายคำแนะนำว่าควรจะไปศึกษาวิชาการทหารในประเทศเบลเยียม ซึ่งเป็นประเทศเป็นกลาง ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกันระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส^๒ มีสเตอร์เวอร์นี (Verney) เลขาธิการสถานทูตไทยประจำกรุงลอนดอนถวายความคิดเห็นว่าควรให้ศึกษาในประเทศอังกฤษที่โรงเรียนนายร้อยวูลวิช (Woolwich) หรือที่โรงเรียนนายร้อยแซนเฮิสต์ (Sandhurst) ก็ได้^๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตกลงพระทัยให้เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยแซนเฮิสต์

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ หจข. ร.๕ก.๒/๑๒ เจ้าพระยาอภัยราชา กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน, ๑๘๘๔.

^๓ หจข. ร.๕ค.๔๘/๑๑ มีสเตอร์เวอร์นี กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๓๐ ๑๘๘๕.

เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเสด็จเข้าทรงศึกษา เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ร.ศ. ๑๑๖^๑ วิชาที่
 ไ้ทรงศึกษา คือ^๒

๑. การรักษาปกครองทหาร (Administration)
๒. กฎหมายทหาร (Military Law)
๓. การรักษาป้องกันข้าศึกในเวลาที่จะนำกองทหารเดินไปยังสนามรบ
 และในเวลาที่ตั้งกองทหารอยู่ในสนามรบ (Tactics)
๔. การแผนที่ทหาร (Military Topography)
๕. การสร้างป้อมค่าย (Fortification)
๖. การฝึกหัดกายกรรม (Drill)
๗. การฝึกชอมกำลัง (Gymnastic)
๘. ภาษาฝรั่งเศส (French)

ต่อมาโดยสายที่ประทับไปอยู่ที่ฟริมลีย์ปาร์ค (Frimley Park) เมื่อวันที่ ๒๑
 มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๑^๓ เมื่อทรงสำเร็จการศึกษาจากแซนเฮิสต์แล้วได้เข้ารับ
 ราชการในกรมทหารราบเบาเคอรัม (Derham Light Infantry) ที่นอร์ทแคมป์
 (North Kamp) ณ แอลเคอร์ชอต ได้เสด็จไปประจำหน่วยภูเขาคี ๒ ค่ายฝึกทหาร
 ปืนใหญ่ ณ คาร์ทิว์ใกล้โอคแฮมตัน เควอน ต่อมาอีกเดือนหนึ่งได้เสด็จไปศึกษาการ
 ไขปืนเล็กยาวที่เมืองไฮท์ (School of Musketry at Hythe) ได้รับประกาศ-

^๑ พจน. ร.ศ. ๔๔/๑๒ พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ กราบบังคมทูล พระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๖.

^๒ พจน. ร.ศ. ๔๔/๑๒ พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ กราบบังคมทูล พระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๖.

^๓ พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จ
 สุเรนทรราชินิก... หน้า ๒๖๔.

นียบัตรพิเศษและเหรียญแม่เป็น^๑

การศึกษาวิชาทหารอย่างเคียงยอมไม่เพียงพอสำหรับเจ้าฟ้ามหาวิชรราชสยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งจะต้องเป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครองบ้านเมืองต่อไป พระองค์จำเป็นต้องรู้วิชาการฝ่ายพลเรือนด้วย พระองค์จึงได้เสด็จเข้าศึกษาวิชาการพลเรือน ณ วิทยาลัยไครสต์เชิร์ช (Christ Church) มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด (Oxford) ได้ทรงศึกษาวิชาพงศาวดารว่าด้วยกฎหมายสำหรับปกครองบ้านเมืองของประเทศอังกฤษ ภาษาบาลี และสันสกฤต ขณะที่ทรงศึกษาได้รับคำชมเชยว่า มีพระปรีชาญาณเฉียบแหลมมาก^๑

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวิชรราช ทรงศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยนี้จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๔ (ร.ศ. ๑๒๐) แต่ไม่ทรงได้รับปริญญา ทั้งนี้เพราะพระองค์มิได้สอบไล่วิชาชั้นต้นเมื่อแรกเสด็จเข้าศึกษาตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัย มีสเตอร์เวอร์นี มีสเตอร์โอลิเวีย และมีสเตอร์แฮสเสล (Mr. Hassall) พระอาจารย์ของพระองค์ เห็นพ้องกันว่าควรจะทรงแต่งพงศาวดารสักเรื่องหนึ่งให้กับมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นพระเกียรติยศที่ได้เสด็จมาศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้ จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์ประวัติศาสตร์ยุโรปเรื่อง War of the Polish Succession (สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์) ไว้ให้แก่มหาวิทยาลัย^๒ ทางมหาวิทยาลัยจะถวายปริญญาเกียรตินิยมก็มิทรงรับ ในระหว่างที่ทรงศึกษาอยู่ได้ทรงเข้าเป็นสมาชิกของสโมสรทางอักษรศาสตร์ คือ สโมสรบัลลังคอน

^๑ หจข. ร.๕๓.๔๘/๑๒ พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘.

^๒ หจข. ร.๕๓.๔๘/๑๒ พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๘.

^๓ หจข. ร.๕๓.๔๘/๒๖ พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๘.

(Bullington) สโมสรออกซฟอร์ดเพนซิ่ง (Oxford Fencing) สโมสรคาร์ดิแนล สโมสร Twenty Debating และสโมสรคอสโมโพลิแตน (Cosmopolitan) เป็นต้น^๑ สโมสรเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นสโมสรทางอักษรศาสตร์

เมื่อทรงสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด (Oxford) แล้ว ยังมีเวลาอีกเล็กน้อยก่อนจะเสด็จกลับประเทศไทยตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดไว้ คือ กลางปี พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) พระยาประสิทธิ์ศัลการ^๒ อัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน พระยาสุรียานุวัตร อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส และเจ้าพระยาอภิรัชชา (Mon. Rolin Jacquemyns) ได้ปรึกษากันเกี่ยวกับโปรแกรมการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธไว้ ๒ ประการ คือ^๓

๑. เมื่อสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดแล้ว จะเสด็จเข้าเรียนเสนาธิการทหารใน สตาฟ คอลเลจ (Staff College) อีก ๒ ปี
๒. หรือแบ่งเวลาไปเรียนภาษาเยอรมันและฝรั่งเศส ในประเทศเยอรมันและฝรั่งเศส

^๑ หจข. ร.๕๓.๔๔/๑๒ พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๘.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ใ้พระยาประสิทธิ์ศัลการออกไปเป็นอัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน และเป็นผู้ดูแลการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ, พระเจ้าลูกยาเธอ แทนพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ในเดือน สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘.

^๓ หจข. ร.๕๓.๔๔/๒๕ พระยาสุรียานุวัตร กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๐.

ใน ๒ ประการนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงพอพระทัยที่จะได้เข้าเรียนใน Staff College แม้จะมีเวลาเรียนเพียง ๒ เดือนเท่านั้นก็ตาม ทรงให้เหตุผลว่าการเล่าเรียนทั้งหมดนั้นทรงทราบวิชาทหารดีกว่าวิชาอื่น จึงมีพระประสงค์จะทรงเรียนการทหารให้ทรงทราบการตลอด^๑ แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงอนุญาต ทรงเห็นว่าการเข้าเรียนใน Staff College นั้นจะเป็นการเสียเวลาไปเปล่า ๆ เพราะหลักสูตรกำหนดไว้ ๓ ปี แต่มีเวลาเรียนเพียง ๒ เดือนเท่านั้น คงไม่ได้รับความรู้อะไรมากนัก ทรงเห็นว่าวิชาทางพลเรือนซึ่งเป็นการจำเป็นสำหรับบ้านเมืองที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธควรจะเริ่มต้นศึกษาเสียในตอนนี้คือ รัฐศาสตร์ (Political Science) "ลักษณะทำกฎหมายสำหรับบ้านเมืองและหลักฐานซึ่งเป็นหัวใจต้นเค้าของกฎหมายที่เรียกว่า Principles of Legislation and Jurisprudence เรียนหลักฐานคอนสติติวเชอน ของนานาประเทศในยุโรป และ Political Economy and Finance"^๒ การเรียนในตอนนีให้เรียนโดยจัดหาครูมาถวายการสอนเป็นการส่วนพระองค์ พระยาประสิทธิ์ศัลการ มิสเตอร์ เวอร์นีย์ และ มิสเตอร์ วิกส์^๓ ได้จัดการตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจัดโปรแกรมการเรียนของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธไว้ดังนี้ คือ

^๑ทรง. ร.๕๓.๔๔/๒๕ พระยาประสิทธิ์ศัลการ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑๖ มกราคม ร.ศ. ๑๑๔.

^๒ทรง. ร.๕๓.๔๔/๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยาประสิทธิ์ศัลการ ไม่มีวันที่.

^๓มิสเตอร์ วิกส์ (Cochester Wemyss) ได้รับหน้าที่เป็นพระอภิบาลของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และผู้ดูแลการศึกษาทั่วไปของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และพระเจ้าลูกยาเธอในยุโรปแทนกัปตันฮูม ซึ่งกราบถวายบังคมลาออกจากราชการตั้งแต่วันที่ ๒๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๔ เพื่อไปรับราชการในกองทัพอังกฤษทำสงครามบัวร์ (Boer) ในอาฟริกาใต้.

International Law หรือ Jurisprudence ทรงศึกษากับมิสเตอร์ โอลิเวียร์ (Mr. Olivier) Political Science และ Constitutional History and Law ทรงศึกษากับมิสเตอร์โอลเดอร์ชอว์ (Mr. Oldershaw) และภาษาฝรั่งเศส ทรงศึกษากับมองสิเออร์ เคอ เซเรนวิลล์ (Monsieur de Cerenville)^๑

การที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษนั้น นอกจากจะได้รับประโยชน์ทางด้านการศึกษาแล้ว พระองค์ยังได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันสูงเกียรติแทนองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถด้วย คือ ทรงเสด็จเยี่ยมเยียนราชสำนักต่าง ๆ ในยุโรปและเสด็จแทนพระองค์ไปในงานพระราชพิธีอันสำคัญของราชสำนักเหล่านั้น เป็นการกระชับสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เริ่มด้วยใน พ.ศ. ๒๔๔๐ เสด็จไปร่วมงานฉลองพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา ของสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียแห่งอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๔๑ เสด็จพระราชดำเนินในงานพระราชพิธีฝังพระศพสมเด็จพระนางหลุยซา พระมเหสี ของพระเจ้าคริสเตียนที่ ๙ แห่งเดนมาร์ก พ.ศ. ๒๔๔๓ เสด็จไปช่วยในพิธีฝังพระศพกูดอฟเซกซ์โคเบ็ก วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๓ เสด็จเยี่ยมมองสิเออร์ดูเบต์ ประธานาธิบดีฝรั่งเศส

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๔ - ๒๔๔๕ เป็นระยะเวลาที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จเยี่ยมเยียนราชสำนักต่าง ๆ ในยุโรปเพื่อถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ประมุขของประเทศเหล่านั้น ก่อนที่จะเสด็จกลับประเทศไทย ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ (ร.ศ. ๑๒๐) ได้เสด็จเยี่ยมประเทศต่าง ๆ หลายประเทศ คือ อิตาลี สเปน รัสเซีย ฟินแลนด์ อียิปต์ เป็นต้น ใน พ.ศ. ๒๔๔๕

^๑ หจร. ร.๕๓.๔๕/๓๑ พระยาราชวัลลภานุสิษฐ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๑๗ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๐.

(ร.ศ. ๑๒๑) เสด็จเยี่ยมประเทศออสเตรเลีย อังการี ปอร์ตุเกส เคนมาร์ก เป็นต้น
 เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เสด็จกลับประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยประทับ
 เรือโดยสารของบริษัทเยอรมันช็อพีชคัมปีสมาร์ค ระหว่างทางได้เสด็จประพาส
 ประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และฮ่องกง เสด็จถึงประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๗
 มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี ซึ่งออกไปรับเสด็จถึงประเทศญี่ปุ่น
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จออกไปรับถึงเมืองสมุทรปราการ
 ทางกรุงเทพฯ ได้จัดเตรียมพิธีรับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร
 อย่างสมพระเกียรติ ทั้งมีงานพระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและ
 พระบาท และราชทูตกงสุลผู้แทนต่างประเทศทั้งปวงด้วย

พระองค์ได้รับพระราชทานยศทหาร เป็น พลเอก จเรทหารบก และได้
 ทรงทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเสด็จกิจการของสภาที่ปรึกษาราชการส่วนพระองค์ของพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เมื่อพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๕๐ เมื่อ
 สมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จสวรรคตลง ในวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงได้
 เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ขณะนั้นพระชนมายุได้ ๓๐ พรรษา ทรงพระปรมาภิไธย
 ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพิธีบรมราชาภิเษกจัดขึ้น ๒ ครั้ง
 คือ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช
 ซึ่งจัดขึ้น ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน
 พ.ศ. ๒๔๕๔ ครั้งนี้จัดเป็นพระราชพิธีอย่างใหญ่ โดยเชิญผู้แทนรัฐบาลและผู้แทน
 ประมุขประเทศต่าง ๆ มารวมถวาย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำรง
 อยู่ในสิริราชสมบัติ ๑๕ ปี เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘
 ทรงมีพระราชธิดาเพียงพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเพชรรัตนราชสุดา-
 สิริโสภาพระนาง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บ้านเมืองไทยอยู่ในสภาพสมัยใหม่ ~~สมัย~~ ทั้งด้านการปกครอง วัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับการศึกษาอยู่ในทวีปยุโรปเป็นเวลาถึง ๕ ปี ทรงเคยพบเห็นความเจริญรุ่งเรืองอันทันสมัยของประเทศในยุโรปและอเมริกามาแล้ว ดังนั้น พระราชประสงค์ชั้นต้นของพระองค์ก็คือ การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกตามที่สมเด็จพระบรมชนกนาถได้ทรงดำเนินงานค้างอยู่ให้รุดหน้ายิ่งขึ้น

ด้านการศึกษา

การจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินงานต่อจากสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยทรงเห็นว่าการศึกษาของชาติเป็นงานที่จะต้องรีบดำเนินงานโดยด่วน การจัดการศึกษาในรัชกาลนี้แบ่งออกได้เป็นช่วง ๆ ดังนี้

การจัดการศึกษาและวิธีดำเนินงาน พ.ศ. ๒๔๕๓ - พ.ศ. ๒๔๕๖

การจัดการศึกษาในช่วงนี้ได้มีการประชุมกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ตกลงให้เป็นหน้าที่ของกระทรวงธรรมการ กระทรวงนครบาล และกระทรวงมหาดไทย ร่วมมือช่วยเหลือกันจัดดำเนินงานด้านการศึกษา โดยให้กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาส่วนหัวเมือง ส่วนในกรุงเทพฯ เป็นหน้าที่ของกระทรวงนครบาล จุดมุ่งหมายของการสอนในตอนนั้นก็เพียงเพื่อให้เด็กได้อ่านออกเขียนได้เท่านั้น^๑ กระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินงานจัดตั้งกรมการตำบลขึ้นทุกตำบล ตำบลละ ๓ คน เป็นเจ้าหน้าที่จัดการศึกษาขั้นต้นแก่ราษฎรประกอบด้วย กำนัน หรือหัวหน้าตำบล ๑ คน

^๑กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗) หน้า ๑๕๕.

อธิการวัดได้วัดหนึ่งในตำบลนั้น ๑ รูป และแพทย์ประจำตำบลอีก ๑ คน^๑ ส่วน
กระทรวงนครบาลจัดทำในปีต่อมา คือ พ.ศ. ๒๔๕๔

สำหรับการศึกษาที่สูงกว่าระดับมูลศึกษา กระทรวงธรรมการมีหน้าที่รับผิดชอบ
ขอจัดดำเนินการโดยตรง และได้ขยายงานออกไปอย่างแพร่หลาย เพื่อให้ประชาชน
ทุกคนมีความรู้ในการหาเลี้ยงชีพต่าง ๆ เช่น หัตถกรรม พาณิชยกรรม และการช่าง
เป็นต้น ซึ่งเป็นวิชาชีพที่นอกเหนือจากการรับราชการเป็นเสมียน ดังจะเห็นได้ว่า
กระทรวงธรรมการสนับสนุนให้มีการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียน ณ โรงเรียน
สวนกุหลาบเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕ มีวัตถุประสงค์ "เพื่อจะ
แนะนำชักจูงให้เด็กชายหญิงในปัจจุบันนี้เอาใจใส่หัตถศิลปการหัตถกรรม ซึ่งเป็นทางเลี้ยง
ชีพต่าง ๆ เพื่อจะกันให้เด็กทั้งหลายพากันนิยมในการเป็นเสมียนน้อยลง"^๒

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนนโยบายนี้เป็นอย่างยิ่ง
ถึงกับมีพระราชดำรัสตอบในงานแสดงศิลปหัตถกรรมตอนหนึ่งว่า

...ว่าถึงการเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็กล่าวยืนยันได้
ว่า ไม่เป็นการเลวทรามกว่าเป็นเสมียนหรือเป็นข้าราชการ ดังที่คนเป็นอันมาก
ยังสำคัญผิดอยู่นั้นเลย คงจะได้รับความทุกข์ของชุมชนเลี้ยงชีพกัน คือ ถูกรังแกให้เป็น
หลักฐานมั่นคงในการขายศิลปการใดแล้ว เราก็คงจะตั้งให้เป็นขุนนางขุนนางใด
ไม่ผิดอะไรกับผู้ที่รับราชการ...

ในปีต่อมากระทรวงธรรมการได้จัดตั้งโรงเรียนเพาะช่างขึ้น เพื่อให้เป็น
โรงเรียนสำหรับฝึกการหัตถกรรม ปฏิกิจกรรม และจิตรกรรม นอกจากนี้ได้จัดตั้ง

^๑ หจข. ร.๒ศ.๑๐/๕ เรื่องจัดการศึกษาประชาชนของราษฎรทั่วทุกมณฑล

^๒ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และ ยู ยี่ ยอนสัน, ประวัติสังเขป
แห่งการศึกษาของประเทศสยาม, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์เอก
เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) พ.ศ. ๒๔๖๓, หน้า ๗๖.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

โรงเรียนพาณิชย์การ เพื่อฝึกให้ราษฎรรู้จักการค้าขายขึ้นเป็นครั้งแรกที่วัดมหาพฤฒาราม และวัดราชบูรณะ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้ในวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการค้าขายเพื่อนำไปประกอบอาชีพ

โครงการจัดการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๔๕๒

การจัดการศึกษา พ.ศ. ๒๔๕๓ - พ.ศ. ๒๔๕๒ มีขอบกพรองคือ ประชาชน ไม่นิยมเรียนสายวิสามัญศึกษา มุ่งแต่จะเรียนวิชาสามัญศึกษา เพื่อออกมารับราชการ เป็นเสมียน กระทรวงธรรมการจึงได้วางรูปการศึกษาเสียใหม่ เน้นให้ราษฎรเห็น ถึงความสำคัญของวิชาวิสามัญศึกษา และได้วางระเบียบการศึกษาบังคับขึ้น โครงการจัดการศึกษา พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้กำหนดการศึกษาไว้ ๒ ประการ คือ

๑. สามัญศึกษา ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้ สามัญที่ทุกคนควรจะมี เช่น วิชาหนังสือ วิชาเลข และจรรยา เป็นต้น

๒. วิสามัญศึกษา ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนความรู้ใด ๆ อันเป็นความรู้ พิเศษ ซึ่งบุคคลพึงเลือกเรียนเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่าง ไม่จำเป็นต้องเรียนใหญ่ทุกคน เช่น วิชาครู วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย วิชาช่างต่าง ๆ เป็นต้น

และการศึกษาทั้ง ๒ ประเภทนี้กำหนดเป็น

ก. การศึกษามบังคับ เรียกว่า ประถมศึกษา ได้แก่ ความรู้สามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา ซึ่งราษฎรทุกคนพึงมีพื้นความรู้ เพื่อให้รู้จักผิดชอบชั่วดี และเป็น ประโยชน์แก่ชีวิตประจำวัน รวมทั้งให้เป็นพลเมืองที่สามารถหาเลี้ยงชีพตามภูมิฐานะ และวงศ์ตระกูลของตนได้

ข. ภาคศึกษาพิเศษ เรียกว่า มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ซึ่งเป็นความรู้ สายสามัญศึกษา และสายวิสามัญ ที่ไม่จำเป็นสำหรับทุกคนต้องเรียน และไม่บังคับ

ศาลจังหวัดหล่มสักก็ มารวมขึ้นในความบังคับบัญชาศาลมณฑลพิษณุโลก โอนศาล
จังหวัดชัยภูมิและปทุมธานีจากเขตพระนคร ไปรวมขึ้นในความบังคับบัญชาของศาล
มณฑลกรุงเก่า ตั้งศาลมณฑลมหาสารคามขึ้นอีกศาลหนึ่ง แยกศาลจังหวัดกัน ศาลจังหวัด
นครลำปาง ศาลจังหวัดแพร่ จากศาลมณฑลพายัพ มารวมอยู่ในความบังคับบัญชาของ
ศาลมณฑลมหาสารคาม

ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ใ้ทรงตราพระราชบัญญัติว่าด้วยสมุดเอกสารและหนังสือ
พิมพ์ เพื่อจัดระเบียบอันยังไม่เคยจัดขึ้นโดยอนุโลมตามหลักอารยประเทศอื่น ๆ ตรา
พระราชบัญญัติการแพทย์เพื่อควบคุมวางระเบียบบังคับและเลื่อนฐานะแห่งการประกอบ
โรคศิลป์ให้สูงยิ่งขึ้น ออกพระราชบัญญัติมาตราซึ่ง ตวง วัด ไปรคให้จัดระเบียบรวบรวม
หน้าที่กฎหมายไว้แห่งเดียว คือ ตั้งขึ้นเป็นกรมร่างกฎหมายขึ้นในกระทรวงยุติธรรม
โดยเลือกเอาเนติบัณฑิตผู้ชำนาญบรรจุเข้ารับราชการในกรมนี้

ทางด้านกฎหมายก็ใ้ทรงเร่งปฏิรูปกฎหมายไทยให้เป็นหลักแห่งความยุติธรรม
ตามสากลนิยมอย่างรีบด่วน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำประมวลกฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์ขึ้น ปรากฏว่าที่ออกประกาศใช้ครั้งแรกคือกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ
หนึ่ง และบรรพสองซึ่งว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้ประกาศใช้กฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์บรรพสามว่าด้วยเอกเทศสัญญา และใ้โปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะโรงเรียน
กฎหมายซึ่งตั้งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นโรงเรียนหลวง
สังกัดกระทรวงยุติธรรม และใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ใ้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง
สถานนิติศึกษา มีหน้าที่จัดระเบียบและวางหลักสูตรการศึกษา ตลอดจนควบคุมกิจการ
ของโรงเรียนกฎหมายโดยตรง

นโยบายทางด้านการค้าต่างประเทศที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว คือ การขอแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกเพื่อเรียกร้องสิทธิสภาพนอก
อาณาเขตให้กลับคืนมา การที่พระองค์ตัดสินพระทัยนำประเทศเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร
ในสงครามโลกครั้งที่ ๑ นอกจากจะเป็นการส่งเสริมฐานะของไทยขึ้นทัดเทียมอารย-
ประเทศแล้ว ยังช่วยให้เกียรติยศชื่อเสียงของชาติเป็นที่รู้จักของนานาประเทศ และ
เป็นโอกาสสำคัญที่ทำให้ไทยมีโอกาสขอเสนอความเห็นใจเรื่องสภาพบังคับทางสิทธิสภาพ

นอกอาณาเขตจากชาติมหาอำนาจ การติดต่อขอแก้ไขสนธิสัญญาได้เริ่มดำเนินการขึ้น
กันไปอย่างได้ผลคือตลอดรัชสมัยของพระองค์ ปรากฏว่าสามารถตกลงแก้ไขสนธิสัญญา
ไม่เสมอภาค ซึ่งผูกมัดไทยมาตั้งแต่เซอร์ จอห์น บาวริง ในปี พ.ศ. ๒๓๕๔ กับ
ประเทศมหาอำนาจได้เป็นผลสำเร็จถึง ๕ ชาติ คือ อเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ
เยอรมัน และญี่ปุ่น พระราชกรณียกิจทางด้านการแก้ไขสนธิสัญญากับต่างชาติของรัชกาลที่ ๒
นี้ คณะรัฐบาลซึ่งดำเนินการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญได้ประสานงานต่อมาจน
ไทยสามารถยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้อย่างเด็ดขาด อำนาจสิทธิขาดทาง
การศาลและการเก็บภาษีกลับคืนมาเป็นของไทยอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๑

งานเศรษฐกิจและการคลัง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทรวงพระคลัง
มหาสมบัติสามารถรวบรวมพระคลังในท้องที่ต่าง ๆ หัวพระราชนาจอจักรเข้ามาอยู่
ในความบังคับบัญชาได้เป็นผลสำเร็จทำให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างได้ผลและรวดเร็ว
ขึ้น โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามกรมตรวจและสารบาญชี เป็นกรมบาญชีกลาง มีหน้าที่
ควบคุมเงินรายได้รายจ่ายของแผ่นดิน

เงินตรา ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างธนบัตรใบละหนึ่งบาทเพิ่มขึ้นอีกชนิดหนึ่ง และโปรดให้แก้ไข
ปรับปรุงในเรื่องเกี่ยวกับธนบัตรและเงินเหรียญต่าง ๆ ตลอดจนมีการผลิตเหรียญ
กษาปณ์ขึ้นใช้ ทรงประกาศเลิกใช้เหรียญเฟื้อง เบี้ยทองแดง และสตางค์ทองขาว
อย่างเก่า ประกาศใช้เงินเหรียญสลึง สองสลึง อย่างใหม่ ประกาศเลิกใช้เงิน
เหรียญบาท ตราพระเกี้ยวและตรามงกุฎ

การจัดตั้งคลังออมสิน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งเสด็จออกไปทรงศึกษา
วิชาการอยู่ในประเทศอังกฤษ ได้ทรงเห็นแบบอย่างและวิธีการคลังออมสิน ซึ่งดำเนิน
อยู่ในประเทศอังกฤษ ภายใต้การอำนวยการของ Edinburgh Saving Bank
ซึ่งเป็นคลังออมสินที่ทันสมัยแห่งแรกของอังกฤษ ก็ทรงสนพระทัยที่จะให้มีการคลังออมสิน

ขึ้นในประเทศไทยบ้าง ครั้นเมื่อพระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งคลังออมสินขึ้น และโปรดให้ตราพระราชบัญญัติคลังออมสินขึ้น โดยประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖ โปรดพระราชทานเงินคงพระคลังจำนวน ๑ แสนบาท เป็นเงินทุนในการจัดตั้งครั้งแรก

ทางด้านการเศรษฐกิจ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง "กรมสถิติพยากรณ์" ขึ้นเพื่อส่งเสริมการพาณิชย์และเศรษฐกิจของประเทศทั้งภายในและภายนอกให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ต่อมาอีก ๕ เดือนก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง "กรมพาณิชย์" ขึ้นอีกกรมหนึ่งเพื่อดูแลด้านการค้าขาย และรวมเรียกใหม่ว่า "กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์" ซึ่งได้ดำเนินงานในด้านการค้าขายมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๓ ซึ่งปรากฏว่าการค้าขายระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศได้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ในสมัยนั้นเป็นเวลาประเทศต่าง ๆ พยายามแข่งขันกันแสวงหาความเจริญในการค้าขายเพื่อความมั่นคงถาวรแห่งเศรษฐกิจของประเทศของตน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยควรจะมีระเบียบบำรุงรักษารัฐธรรมนูญ อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม เพื่อนำมาซึ่งความเจริญแห่งเศรษฐกิจของประเทศ เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ บ้าง จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง "สภาเผยแผ่พาณิชย์" ขึ้น เพื่อรวบรวมนโยบายการค้าและเศรษฐกิจ และให้ยกกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ขึ้นเป็นกระทรวงแต่อยู่ในบังคับบัญชาของสภาเผยแผ่พาณิชย์

คานการทหาร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่สำเร็จการศึกษาวิชาทหารมาจากประเทศอังกฤษ จึงเป็นที่แน่นอนว่าพระองค์จะทรงทรงปรับปรุงกองทัพให้ยิ่งใหญ่และมั่นคงขึ้น งานชิ้นแรกที่ทรงกระทำภายหลังที่เสด็จขึ้นครองราชย์คือ การแยกทหารเรือออกจากกระทรวงกลาโหม เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๕๓ ยุบกรมยุทธนาธิการ ให้กระทรวงกลาโหมดำเนินงานเฉพาะกิจการทหารบก และให้มีกระทรวงทหารเรือดำเนินงานของฝ่ายทหารเรือ

ในการประกาศแยกการทหารเรือออกจากกระทรวงกลาโหม ให้กระทรวง
กลาโหมว่าราชการเฉพาะทหารบกอย่างเดียวนั้น ก็ได้ให้มี "สถาปองกันพระราช
อาณาจักร" ขึ้นด้วยเพื่อประสานงานทั้งฝ่ายทหารบกและทหารเรือ ให้ดำเนินงานสอด
คล้องกัน คณะกรรมการของสถาปองกันพระราชอาณาจักรได้แก่ เสนาบดีของ
๒ กระทรวง จอมพลทหารบก และจอมพลทหารเรือ เสนาธิการทหารบก และมีพระ
มหากษัตริย์เป็นประธาน เหตุผลที่ให้มีการแยกกระทรวงทหารเรือออกจากกระทรวง
กลาโหมนั้น เป็นเพราะมีพระราชประสงค์ให้กิจการทหารเรือได้มั่นคงยิ่งขึ้น

การปรับปรุงพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร

งานทหารบกอีกอย่างหนึ่งที่ไต่ทรงปรับปรุง คือ พระราชบัญญัติลักษณะการ
เกณฑ์ทหาร ทั้งนี้เพราะพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร พ.ศ. ๒๔๔๘ มีข้อบกพร่อง
คือ กำหนดเกณฑ์คนตั้งแต่อายุ ๑๘ ปี ซึ่งถือว่าเป็นผลเสียมากกว่าผลดี เพราะร่างกาย
ของเด็กหนุ่มอายุ ๑๘ ปี ยังต้องเจริญเติบโตอีก การฝึกหัดทหารเป็นงานหนักตรากตรำ
ร่างกายของเด็กหนุ่มยังไม่แข็งแรงพอจึงทนทานไม่ได้ และจะเป็นการยับยั้งความ
เจริญทางร่างกายอีกด้วย อีกอย่างหนึ่งเด็กอายุ ๑๘ ปี ยังไม่ทันจะเรียนจบตามหลัก
สูตรของกรมศึกษาธิการ ก็จะต้องขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารกันอีก กระทรวงกลาโหม
จึงขอพระราชทานเสนอให้เปลี่ยนหลักเกณฑ์เป็นเกณฑ์ทหารตั้งแต่อายุครบ ๒๑ - ๒๒ -
๒๓ ปี การที่ยกเว้นคนอายุ ๒๐ ปี ก็เพื่อให้คนหนุ่มได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพุทธ-
ศาสนาก่อน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทางให้มีการปรับปรุงพระราช
บัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหารขึ้น ทรงให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหาร
พ.ศ. ๒๔๖๐ แทน เกณฑ์ชายที่มีอายุ ๒๑ ปีขึ้นไปแทนชายอายุ ๑๘ ปี แต่คนที่มีอายุตั้ง
แต่ ๑๗ ปีขึ้นไปยังไม่ถึงเวลาเกณฑ์ต้องไปขึ้นทะเบียนกองเกินอัตราไว้ก่อน และได้
ประกาศให้ข้าราชการไปขึ้นทะเบียนทหาร ถ้าไม่ไปขึ้นกับบรรจุกำหนดราชการไม่ได้

พ.ศ. ร.๖๓.๑/๓๐ เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต กรามบังคมทูล พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐.

การเกณฑ์ทหารจึงได้เรียบร้อยคสอคม

การอากาศยานในกองทัพบก

ความก้าวหน้าของกิจการทหารบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกก้าวหนึ่ง คือ การกำเนิดอากาศยานในประเทศไทย ในตอนนั้นประเทศไทยมีเครื่องบินทั้งหมด ๘ เครื่อง โดยสั่งซื้อจากประเทศฝรั่งเศส คือ เบรเกต์ปีก ๒ ชั้น ๔ เครื่อง นิเออปอร์ต ปีกชั้นเดียว ๔ เครื่อง ตอนแรกกระทรวงกลาโหมจัดตั้งแผนกการบินให้อยู่ในบังคับบัญชาของจเรทหารช่าง และได้สร้างโรงเก็บเครื่องบินไว้ที่ตำบลสระปทุม และใช้บริเวณราชกรีฑาสโมสรปัจจุบันเป็นสนามบิน ต่อมาได้ย้ายไปอยู่ที่ดอนเมืองใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ยกฐานะแผนกการบินขึ้นเป็น "กองบินทหารบก" ในสมัยนั้นคนไทยมีความสามารถสร้างเครื่องบิน ๒ ชั้น แบบเบรเกต์ได้ โดยสั่งซื้อเครื่องยนต์จากต่างประเทศ แต่ส่วนประกอบอื่น ๆ ทำขึ้นเองภายในประเทศ

"กองบินทหารบก" ได้กลายมาเป็นกองทัพอากาศในปัจจุบันนี้

กิจการทหารบกไทยนับว่าทันสมัยและเป็นที่รู้จักแก่ชาวโลกในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นั่นคือ การที่ไทยได้ส่งทหารบกไปร่วมรบในสมรภูมียุโรปในสงครามโลกครั้งที่ ๑ พระบรมราชวินิจฉัยที่ถูกต้องจนประเทศไทยได้ชื่อว่า เป็นผู้มีส่วนช่วยในสงครามนั้น สมควรที่พระองค์จะได้รับการยกย่องในพระปรีชาสามารถเป็นอย่างยิ่ง

ทรงวางรากฐานประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศแม่บทของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาเป็นเวลานาน ตลอดระยะเวลาที่ทรงศึกษาอยู่ที่ใดก็ศึกษาวิธีการต่าง ๆ ในกิจการแผ่นดินและรัฐประศาสน์นโยบายมาเป็นอย่างดี เมื่อเสด็จกลับประเทศไทยแล้ว ทรงมีพระราชดำริที่จะปลูกฝังระบอบ

ประชาริปไตยแก่ราษฎรของพระองค์ แต่การที่จะให้โดยวิธีใดนั้น พระองค์ทรงตระหนักดี ดังนั้น พระองค์จึงทำการทดลองประชาริปไตยในหมู่คนน้อยก่อนว่าจะได้ผลอย่างไร จึงได้ตั้งคูสิทธธานีเมืองประชาริปไตยขึ้น

การสร้างคูสิทธธานีมีเจตนาจะสอนการปกครองระบอบเทศบาล ซึ่งจะเป็นการวางพื้นฐานระบอบประชาริปไตยให้แก่ข้าราชการสำนักของพระองค์เองก่อน หากได้ผลเป็นที่พอพระทัยแล้วก็จะได้ขยายงานต่อไป

การสร้างคูสิทธธานีนี้เป็นงานใหญ่มาก มีการตัดถนนหนทาง สร้างวัดวาอาราม สถานที่รัฐบาล แบ่งเขตอำเภอและตำบล สร้างพระราชวัง แบ่งเนื้อที่เป็นตอน ๆ ขนาดสองเมตรและบางทีก็มากกว่านี้ แล้วสร้างเมืองให้ข้าราชการผู้ใหญ่ที่ทรงคุณเคยและพวกข้าราชการสำนักเป็นสมาชิก เรียกว่า ทวยนาคร ให้มาสร้างบ้านเรือนท่ามาหาเลี้ยงชีพในที่คืนที่สมมติว่าว่างเปล่า ส่วนคนภายนอกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เสนาบดี หรือปลัดกระทรวงจะนำเข้ามาเป็นทวยนาครก็ได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่ผู้นำมารับรอง เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ก็นำลงทะเลเบียนเป็นสมาชิกได้ สมาชิกมีสิทธิที่จะจับจองที่ดินในอาณาเขตคูสิทธธานี ปลูกสร้างบ้านเรือนทำกินได้คนละแปลง และรัฐบาลแห่งคูสิทธธานีออกโฉนดให้ไว้เป็นหลักฐาน พระองค์เองก็ทรงเป็นทวยนาครคนหนึ่ง ยึดอาชีพทนายความและพ่อค้าในนามว่า "ท่านราม ๗ กรุงเทพฯ" ทรงรับจ้างทำกิจการต่าง ๆ เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ เช่น รับจ้างเขียนแผนผังการก่อสร้าง เขียนโฉนด เป็นต้น

เมื่อมีทวยนาครมาจัดสร้างบ้านเรือนมากขึ้น พระองค์ก็ทรงสร้างรัฐสภาขึ้น มีสถานที่ทำการของรัฐบาลและของนคราภิบาลอย่างถาวร มีสโมสร และโฮเต็ล สโมสรให้ชื่อว่า "สโมสรราชเสวก" โฮเต็ลตั้งชื่อว่า "เมโคโพล" ทรงจัดการบ้านเมือง โดยตั้งเจ้าหน้าที่รัฐบาลครบทุกหน่วย มีพนักงานเกษตร หอทะเบียน ไปรษณีย์ สรรพากร ตำรวจ นายอำเภอ จนถึงเจ้าเมืองและเทศาภิบาล ตลอดจนเสมียนพนักงานของรัฐบาลทุกแผนกมีเจ้าหน้าที่ตุลาการ มีศาล และธนาคารอย่างครบถ้วน ทรงตั้งข้าราชการทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย ที่ทรงเห็นว่าสมควรแก่ตำแหน่งหน้าที่ที่ถนัด มีสำนักงาน

ทรัพย์สินของรัฐบาล และพระคลังข้างที่ส่วนพระองค์ และทรงพระราชทานทุนจัดตั้ง
ธนาคารออมสินขึ้น^๑ พระองค์ได้ประกาศพระบรมราชโองการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
มีรัฐธรรมนูญปกครองบ้านเมืองแบบอารยประเทศ ประชุมทนายนาคร เลือกตั้งเขษรบุรุษ
ประจำตำบล ตั้งจังหวัด และอำเภอมี ๒ ตำบล

ในวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้ทรงประกาศใช้ "ธรรมนูญลักษณะ
ปกครองคณะนคราภิบาล" ให้สิทธิแก่ทนายนาคร ในอันที่จะเลือกหัวหน้าคนหนึ่งเป็นผู้
ปกครอง เรียกว่า นคราภิบาล ผู้ใดสามารถจะเป็นนคราภิบาลได้ให้ยื่นความจำนง
สมัครเลือกตั้งเป็นผู้แทน ตำบลละหนึ่งคน ได้ทรงประกาศใช้บทบัญญัติว่าด้วยวิธีการ
สมัครเข้ารับเลือกตั้ง วิธีโฆษณาหาเสียง และการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งตามแบบปัจจุบัน
นคราภิบาลมีอำนาจที่จะเลือกคณะนคราภิบาลสำหรับร่วมบริหารงานปกครอง และมีหน้าที่
คอยดูแลความทุกข์สุขของราษฎรทุกอย่าง

นอกจากนี้แล้วก็มีเขษรบุรุษ ซึ่งเป็นผู้แทนที่ทนายนาคร เลือกจากผู้มีคุณสมบัติ
ตามบทบัญญัติอำเภอละ ๑ คน เขาไปนั่งในสภากรรมการนคราภิบาล เพื่อออกเสียง
ในการบริหารแทนราษฎรตามอำเภอของตน เขษรบุรุษนี้มี ๒ ประเภท คือ ประเภท
ที่ราษฎรเลือกขึ้นมา กับ เขษรบุรุษกิตติมศักดิ์ ซึ่งใดแก่ บุคคลที่ทำความชอบในราชการ
มานานแล้ว หรือผู้ที่ประชาชนนับถือ ก้อนุญาตให้คณะนคราภิบาลแต่งตั้งได้

การทดลองระบอบปกครองใน "คูสิตธานี" นี้เมื่อพิจารณาแล้วเปรียบได้กับ
ลักษณะเทศบาลนครหรือแบบเทศบาลเมือง อันเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองของ
ประเทศในปัจจุบัน แต่ในกานปฏิบัติการณ์นั้นได้ก้าวหน้าไปกว่านี้มาก โดยที่ได้นำให้
ราษฎรรู้จักเสรีภาพในการเมือง เกือบจะเข้าขั้นรัฐสภาทีเดียว ทั้งนี้เห็นได้จากที่ต่อมา
ได้ทรงจัดให้คูสิตธานีมีพรรคการเมืองรวมเป็น ๒ พรรค^๒

^๑พระยานร เทพปรีดา, "คูสิตธานี" อักษรานุกรม, ฉบับมหาธีรราชวาลีก
(มกราคม, ๒๕๐๐) หน้า ๗.

^๒ไสว พรหมณี, "คูสิตธานี" วิจัยศาสตร์, (๒๕๕๕) หน้า ๑๓๓.

พรรคการเมือง ๒ พรรคนี้ คือ พรรคที่เรียกว่า คณะก้าวหน้าเงินพรรคหนึ่ง และคณะก้าวหน้าพรรคหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นหัวหน้าพรรคก้าวหน้าเงินทั้ง ๒ พรรคมีการออกหนังสือพิมพ์โฆษณาสนับสนุนพรรคของตน ในที่สุดพรรคก้าวหน้าเงินได้รับตำแหน่งนคราภิบาล

ในดุสิตธานีนครประชาธิปไตยนี้ โปรดเกล้าฯ ให้ออกหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง เป็นหนังสือรายปักษ์ ให้ชื่อว่า ดุสิตสมิต นอกจากนี้ก็มีหน่วยงานออกหนังสือพิมพ์อีก ๒ ฉบับ เป็นหนังสือรายงาน คือ

๑. หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย
๒. หนังสือพิมพ์ดุสิตสักชี (Dusit Recorder)

กิจการหนังสือพิมพ์ของดุสิตธานีในเวลานั้นนับว่าเจริญมาก มีข่าวการเคลื่อนไหวของดุสิตธานี ประกาศของรัฐบาล และนคราภิบาลลงหนังสือพิมพ์กันอย่างเสรี มีบทสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและนคราภิบาล จึงมีผู้นิยมรับหนังสือกันเป็นจำนวนมาก

ในดุสิตธานีหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นมหาดเล็ก ขุนนาง หรือพระมหากษัตริย์ มีสิทธิเสรีภาพในการออกความเห็น โต้แย้ง คัดค้าน โดยเท่าเทียมกันหมด การตัดสินใจในรัฐสภาต้องถือเอามติมหาชน

ดังกล่าวนั้นแล้วจะเห็นได้ว่า ดุสิตธานีมีธรรมเนียมการปกครองซึ่งมีหลักใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. ให้หน่วยงานแต่ละตำบล ทำการเลือกตั้งผู้แทนขึ้นมาก่อน
๒. ให้บรรดาผู้แทนของแต่ละตำบลนี้ มาประชุมกันเลือกตั้งเขษรบุรุษขึ้นอีกชุดหนึ่ง
๓. แล้วเขษรบุรุษต่างก็มาประชุมหารือกันยังเสี่ยงกันเลือกตั้งนคราภิบาลอีกทีหนึ่ง
๔. นคราภิบาลและเขษรบุรุษคณะนี้เป็นผู้ดำเนินงานปกครองดุสิตธานี ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและควบคุมฝ่ายบริหาร

การตั้งมูลนิธิชานนี้้อาจวินิจฉัยได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์จะปลูกฝังระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในประเทศไทย แต่เนื่องจากทรงเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษาสูงพอ ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบนี้ พระองค์จึงมิได้พระราชทานรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในรัชสมัยของพระองค์

งานการสาธารณสุข

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริในวันเสด็จเปิดสถานเสาวภาตอนหนึ่งว่า

...ในเรื่องสร้างสถานที่พยาบาล อันเป็นที่บูรเทาทุกข์ของประชาชน ข้าพเจ้า เห็นเป็นการสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีสำหรับพระนคร ดังใญ่เคยกล่าว หัวขอความประสงค์ไว้แล้ว ตั้งแต่เมื่อครั้งเปิดตึกจุฬาลงกรณ์กับทั้งใดแสดง ความประสงค์ที่จะขยายการให้เป็นที่ปึกแผ่น... เพราะว่าอนามัยเป็นกรณีอันหนึ่งในการปกครองบ้านเมือง ถ้าพลเมืองป่วยไขไม่สมประกอบ ต้องนับว่าประเทศนั้นช้าล้าปัจจุบันแห่งความสมบูรณ์ ฉะนั้น เมื่อมีโอกาสข้าพเจ้าจึงได้ชักชวนบรรดาญาติพี่น้องให้ช่วยกันออกทุนทรัพย์เริ่มการขึ้นก่อน...

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เอง พระองค์จึงได้ทรงสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ แล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๕๗ โดยใช้ทุนทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบกับเงินช่วยเหลือเมื่อคราวสมาคมอุณาโลมแดง ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการเป็นสภาอากาศ ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ ก็โปรดให้ตั้งสถานปาสเตอร์ขึ้นเพื่อบำบัดโรคพิษสุนัขบ้า

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมสาธารณสุขขึ้น เพื่อรวมงานสุขาภิบาลจากกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาลมารวมกัน โดยสังกัดอยู่ในกระทรวงมหาดไทย

ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ โปรดให้ตั้งกองอนุสภาอากาศ โดยมีพระราชประสงค์
จะปลูกฝังนิสัยให้เป็นผู้มีน้ำใจเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์

ต่อมาได้โปรดให้ตั้งโรงเรียนทางสุขาภิบาลขึ้น และทรงนำสภาอากาศ
สยามเข้าเป็นสมาชิกสภาอากาศสากล เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๔๖๔ และได้โปรดให้
ตั้งโรงเรียนนางพยาบาลของสภาอากาศขึ้นด้วย

ความการคมนาคม

การคมนาคมในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ขยาย
ตัวออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการรถไฟ ซึ่งได้รับการ
ปรับปรุงให้ทันสมัยยิ่งขึ้น และได้สร้างทางรถไฟเพิ่มขึ้นอีกหลายสาย งานปรับปรุง
การรถไฟเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้นมา ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมกรมรถไฟที่แยกกันเป็น ๒ กรม
แต่ยุคแรกเขาเป็นกรมเดียวกันเรียกว่า กรมรถไฟหลวง แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินเป็นผู้บัญชาการ
๒. การก่อสร้างได้เปลี่ยนมือจากชาวต่างประเทศมาเป็นวิศวกรไทย
ควบคุมการเจาะอุโมงค์รถไฟลอดเขาขุนตาลทางสายเหนือที่ค้างอยู่ให้สำเร็จเรียบร้อย
ซึ่งเป็นอุโมงค์รถไฟที่ยาวที่สุดในราชอาณาจักรไทย โดยมีความยาวถึง ๑,๓๖๒.๐๕ เมตร
และเปิดการเดินรถตลอดสายเหนือ คือ จากกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่ ตั้งแต่วันที่ ๑
มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔

๓. ทรงวางหลักการปกครองรถไฟของประเทศไทยระเบียบ และเข้าสู่
สภาพของการพาณิชย์กรรมโดยรอบคอบ โดยออกพระราชบัญญัติจัดการทางรถไฟและ
ทางหลวง พ.ศ. ๒๔๖๔ อันเป็นพระราชบัญญัติควบคุมการรถไฟและทางหลวง
ในประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันนี้ก็ยังคงใช้อยู่

๔. โอนกรมทางมาขึ้นอยู่ในสังกัดกรมรถไฟ ตามโครงการคมนาคม
ของประเทศที่ทรงจัดวางไว้

๕. วางโครงการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาวิศวกรรมช่างโยธา
ช่างกล ช่างไฟฟ้า และการพาณิชย์ในทวีปยุโรป

๖. สร้างทางรถไฟสายตะวันออก ต่อจากแปดริ้วไปถึงอรัญประเทศ

๗. สร้างทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ จากนครราชสีมา ไปจน
ถึงอุบลราชธานี และมีทางแยกไปขอนแก่น

๘. สร้างสะพานพระราม ๖ ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา และสร้างทางรถไฟ
เชื่อมทางตะวันตกกับฝั่งตะวันออกให้เป็นสายเดียวกัน และทำการแปลงรางเปลี่ยน
ขนาดของทางสายฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งหมด ซึ่งเป็นทางขนาด
กว้าง ๑.๔๓๕ เมตร ให้เป็นทางขนาดแคบ ๑ เมตร ขนาดเดียวกันกับทางรถไฟสาย
ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ควรแปลงรางนับว่าเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ว่า
ใช้เครื่องล้อเลื่อนขนาดเดียวกันได้ทั่วทุกสายตลอดราชอาณาจักร

๙. เปิดการเจรจาทำสัญญาการเดินรถไฟร่วมทางผ่านเขตแดนระหว่าง
พระราชอาณาจักรไทยกับสหรัฐอเมริกา

๑๐. เปิดเดินขบวนรถควานระหว่างประเทศในทางภาคใต้ติดต่อกับรถไฟ
สหรัฐอเมริกา โดยออกจากธนบุรี เพื่อเชื่อมกับมินังและสิงคโปร์ เปิดเดินขบวนรถควาน
สายเหนือระหว่างกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่

๑๑. ย้ายทางแยกไปสงขลาจากอุตะเทาะไปรวมแยกออกจากชุมทาง
หาดใหญ่ เลิกอุตะเทาะเป็นสถานีชุมทาง เพื่อให้ทางสายใต้ที่แยกไปปาดังเบซาร์
สู่ไหงโกลก และสงขลา รวมอยู่ที่ชุมทางแห่งเดียวกัน

๑ หจข. ร.๒คค.๒ พระราชกฤษฎีกาสร้างทางรถไฟภาคตะวันออก และ
ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา.

จะเห็นได้ว่ากิจการรถไฟไทยได้ขยายงานออกไปอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางคมนาคม และการพาณิชย์กรรม อย่างที่ไม่เคยมีมาในรัชกาลก่อน ๆ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการตั้งพระทัยที่จะปรับปรุงประเทศให้เจริญเท่าเทียมอารยประเทศของพระองค์นั่นเอง

ทางด้านการคมนาคมทางอากาศก็ไต่ไปรอดให้สร้างสนามบินดอนเมืองขึ้น และมีการส่งไปรษณีย์ภัณฑ์ทางอากาศเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๓ โดยเครื่องบิน ๓ เครื่อง ไต่ตกลงนำถึงไปรษณีย์จากดินเมืองไปนครราชสีมา ใช้เวลาบิน ๑ ชั่วโมง ๕๕ นาที นับว่าเป็นอากาศไปรษณีย์ครั้งแรกของไทยที่ประสบผลดียิ่ง และเป็นหนทางที่จะเปิดสายการบินอื่น ๆ ขึ้นอีกในท้องที่ที่การคมนาคมทางพื้นดินไม่สะดวก

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับกิจการบินของประเทศไว้ตอนหนึ่งว่า

...สิ่งหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นใหม่ และพึงจะเห็นประโยชน์ชัดในระหว่างเวลาที่ไต่ทำมหาสงครามในยุโรป ทั้งนี้ก็คือการบิน รัฐบาลของเราได้เอาใจใส่พิจารณาปัญหานี้ด้วยความอุทิศสาคะตั้งแต่ตนมา จนเมื่อถึงเวลาที่เราเข้าทำสงคราม ก็ไต่สามารถส่งกองบินไปยังสมรภูมิ ครั้นเมื่อเสร็จศึกแล้ว รัฐบาลต่างประเทศบางรายโคคึกจะใสเครื่องบินให้เป็นประโยชน์อื่น เช่น การไปรษณีย์ และรับส่งคนโดยสาร เป็นคน รัฐบาลของข้าพเจ้าจึงโคคึกคุณอนันต์ตามจนถึงโคคึกเครื่องบินลงเดินไปรษณีย์ระหว่างพระนครกับเขตแดนทางไกลบางแล้วมีทางหวังอยู่ว่านานไปเมื่อเป็นโอกาสอันสมควร เราก็อจะใสเครื่องบินให้เป็นประโยชน์ ช่วยเพิ่มพูนความสมบูรณ์ของชาติโคคึกบางอย่างหนึ่ง ทั้งมีความยินดีที่จะกล่าววว่านักบินชาวต่างประเทศก็โคคึกบินแดนเขามาถึงเมืองเราเนื่อง ๆ คุณเขาก็เป็นที่พอใจอยู่บาง ในสถานที่และทำเลของเราสำหรับประโยชน์ในการบิน...

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อ้างถึงใน
ทวี มุขพระโกษา, พระมหาธีรราชเจ้า, หน้า ๒๕๔ - ๕.

กิจการค้าการบินซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งกองทัพอากาศไทยปัจจุบันนี้ได้เริ่มต้นขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระองค์ได้พยายามส่งเสริมและสนับสนุนกิจการนี้ในทุกวิถีทาง

จะเห็นได้ว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กิจการค้านต่าง ๆ ของประเทศไทยเจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก นับได้ว่างานปรับปรุงประเทศที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงวางรากฐานไว้ได้สำเร็จผลสมดังที่ทรงตั้งพระทัยไว้ทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต

พระประวัติและการศึกษา

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงมีพระนามเดิมว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๓๓ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และที่ ๕ ในสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทิมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ประสูติเมื่อวันพุธที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๔^๑

เมื่อพระชนม์ได้ ๘ พรรษา ได้เสด็จเข้าศึกษาวิชาภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ และโรงเรียนราชกุมารในพระบรมมหาราชวัง โดยมีพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นพระอาจารย์สอนภาษาไทย และมีสเตอร์โรเบิร์ต มอแรนต์ เป็นพระอาจารย์สอนภาษาอังกฤษ

ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ พระชนมายุได้ ๑๐ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนาขึ้นเป็น "สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนโสมภสิริสงขลาค"

เมื่อพระชนม์ได้ ๑๓ พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เสด็จไปศึกษาวิชาการ ณ ประเทศอังกฤษ โดยมีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยาอภัยราชา (Mon. Rolin Jacquemyns) เป็นผู้พาไปส่ง ผู้ที่โดยเสด็จด้วยในครั้งนั้น คือ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร ซึ่งเสด็จออกมาศึกษาวิชาการ ณ ประเทศอังกฤษเช่นกัน พระองค์และคณะเสด็จออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๔๓๗^๒

^๑ราชสกุลวงศ์, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสนั่น บุณยศิริพันธ์ วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๑๕, หน้า ๘๐.

^๒พ.ร.ร.๕๓.๔๘/๘ สำนัก จ.ม. ที่ ๑๔๐/๒๑๗๗๕ ของกรมหมื่น เทววงศ์โรปการ.

เมื่อเสด็จถึงประเทศอังกฤษได้ประทับอยู่กับ มิสเตอร์ และ มิสซิส เบซิล ทอมสัน ณ คาบลแอสคอต โดยประทับร่วมกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ต่อมาเมื่อ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเสด็จไปอยู่ในความดูแลของกัปตันฮูม เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ก็ได้เสด็จไปอยู่ด้วย

สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ทรงเป็นพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้า ซึ่ง สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงมีพระราชประสงค์จะให้ศึกษาวิชาทหาร จึงโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปศึกษาวิชาทหารที่ประเทศเยอรมนี โดยทรงมีเหตุผลดังนี้

๑. ทรงเห็นว่าวิชาทหารของประเทศเยอรมนีดีไม่แพ้ประเทศอื่น ๆ ในยุโรป^๑
๒. เป็นการตอบแทนไมตรีของรัฐบาลเยอรมันที่ครั้งหนึ่งได้เคยทาบตาม ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จไป ศึกษาที่ประเทศเยอรมนี แต่ต้องล้มเหลวไป^๒

๓. ต้องการกระชับสัมพันธไมตรีกับประเทศเยอรมนีให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องถ่วงดุลอำนาจกับประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษ^๓

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชโอรสถึงพระ จักรพรรดิเยอรมนี เมื่อฝากฝังเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์เป็นการเฉพาะพระองค์ ซึ่ง

^๑พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง เจ้าฟ้า บริพัตรสุขุมพันธุ์ อ้างถึงใน ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, พระเกียรติประวัติจอมพลเรือ จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต, (พระนคร : ร.พ. กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๐๗), หน้า ๑๕๐.

^๒พจน. ร.๕๓.๒๔/๕ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ทูล กรมหมื่นสมมตอมรินทร์ ลงวันที่ ๘ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๔.

^๓ดูวิทยานิพนธ์เล่มนี้ บทที่ ๓.

พระจักรพรรดิทรงยินดีและเต็มพระทัยที่จะให้เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ไ้ทรงศึกษา
 วิชาทหารอย่างเต็มที่ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณได้นำเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์เข้าเฝ้า
 พระจักรพรรดิ พระองค์ได้มีพระบรมราชโองการให้นายพลเคสเลอร์ (General
 Von Kessler) ผู้บัญชาการทหารบกกรุงเบอร์ลิน จัดทำรายการสำหรับการศึกษา
 ของเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ในที่สุดได้โปรดให้เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์
 เข้าศึกษาวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยชั้นประถม ณ เมืองปอร์ตสคัม (Potsdam)
 ทรงศึกษาอยู่ ๑ ปี ก็เสด็จไปศึกษาต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียน Chief Cadet School
 ที่เมืองโกรสลิชเตอร์เฟลด์ (Grosslichterfeld) การที่ทรงศึกษาอยู่ที่โรงเรียน
 ปอร์ตสคัมเพียงปีเดียวแล้วข้ามไปทรงศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมเลยนั้นเนื่องจาก

...มาบัดนี้เมื่อได้ทรงเล่าเรียนล่วงมาถึงเพียงนี้แล้ว ตามความตรวจตราและ
 ความเห็นของผู้อยู่บังคับการและครูทั้งหลาย เห็นควรเปลี่ยนแปลงทางการเล่า
 เรียนใหม่ นึกจากที่มุ่งหมายไว้แต่เดิม คือเห็นว่าทูลกระหม่อมชาย (เจ้าฟ้าบริพัตร
 สุขุมพันธ์) ไ้ทรงเล่าเรียนดีและรวดเร็วเฉียบแหลมเกินที่จะเปรียบกับเด็ก
 เยอรมันมาก ทำให้เยเนอรัล ฟอน ไพรฮัลด์ มีความเห็นว่าพระองค์ท่านเป็นชาว
 เมืองรอน จึงมีพระสติปัญญาที่จะเรียนและจะรู้เฉียบแหลมสุกว่าพระชนมายุ
 ซึ่งเทียบกับเด็กเยอรมันซึ่งมีอายุร่นราวคราวเดียวกัน ถ้าจะให้เขาทรงเรียน
 ใน Class กับเด็กเยอรมันก็เหมือนเอาผู้ใหญ่ไปไว้กับเด็ก จึงทูลไม่ให้เห็นควร
 ที่จะให้เขาทรงเรียนในโรงเรียนที่ปอร์ตสคัมในคนปีนาตามซึ่งกะไว้...^๒

ผลการศึกษาของเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ในโรงเรียนที่โกรสลิชเตอร์เฟลด์
 ก็เกินคาดหมายและทรงสอบไล่ได้คะแนนสูง

^๑ หจข. ร.๕๓/๑๕ พระราชโอรสเลขพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว กราบทูล พระจักรพรรดิเยอรมัน ลงวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๕.

^๒ หจข. ร.๕๓/๘ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖.

ตามประเพณีของกองทัพบกเยอรมันนั้น เมื่อนักเรียนจบการเล่าเรียนจาก
โรงเรียนนายร้อยแล้ว จะได้เขาประจำกองทหาร และรับตำแหน่งเฟนริช (Fahnrich)^๑
เมื่อเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ทรงสอบได้เป็นเฟนริชแล้ว พระจักรพรรดิจึงได้โปรดให้
เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ เสด็จเข้าฝึกหัดในกองทัพรัสเซียโดยโปรดเกล้าฯ ให้เข้า
ฝึกหัดในกองทหารรักษาพระองค์ ซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงเบอร์ลิน ชื่อ เคนนิกินเอากุสตาฟา-
เคอเดรนาเคียเรย์เมนค่นาเบอร์ ๘ และโปรดเกล้าฯ ให้กัปตันปาสเกเป็นพระอภิบาล
ประจำพระองค์^๒ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้เสด็จมาศึกษาวิชาทหาร ณ โรงเรียนสงคราม
(Academy of War) เมืองคัสเซล ประเทศเยอรมนี และสอบไล่ได้ตามหลักสูตร
คะแนนสูง ได้รับทั้งประกาศนียบัตรธรรมศาสตร์และประกาศนียบัตรชมเชยพิเศษของสมเด็จพระ
จักรพรรดิใน พ.ศ. ๒๔๔๔^๓

เมื่อการศึกษาขั้นต้นได้เสร็จสิ้นลงแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์เสด็จกลับมาเยี่ยม
เมืองไทยเป็นเวลา ๓ เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๔
และในตอนนี้อเองที่พระองค์ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต
ภายหลังที่ได้เสด็จประทับอยู่ในเมืองไทยประมาณ ๓ เดือนแล้ว พระองค์
ก็ได้เสด็จกลับไปทรงศึกษาวิชาเสนาธิการในประเทศเยอรมนีอีก ๒ ปี วิชาที่ได้ทรงศึกษา
ในตอนนี้อคือ^๔

^๑ตำแหน่งเฟนริช เป็นตำแหน่งสูงกว่าชั้นนายสิบ แต่ต่ำกว่าชั้นนายร้อย

^๒หจข. ร.๕๓.๔๘/๓๓ คำแปลหนังสือเยเนราล ฟอนฮานเก ราชเลขานุการ
ฝ่ายทหารของสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอ ถึง พระยานนทบุรี ลงวันที่ ๓๑ มกราคม
ร.ศ. ๑๑๘.

^๓นริฐฐิติ สุทธิสงคราม, พระเกียรติประวัติจอมพลเรือ จอมพล สมเด็จ
กรมพระนครสวรรค์วรพินิต..., หน้า ๓๕๖.

^๔นริฐฐิติ สุทธิสงคราม, เรื่องเก๋ม, หน้า ๓๗๐.

๑. เข้าโรงเรียนแม่มปิ่นที่เมืองสระบุรีเคา สำหรับเวลาที่เปิดสอนนายทหาร
ชั้นนายพัน

๒. สมทบศึกษาที่โรงเรียนปิ่นใหญ่เมืองยูเตอร์บ็อกซ์คราวในโอกาสที่ทำการ
การอบรมนายทหารชั้นนายพล

๓. ศึกษาพิเศษที่โรงเรียนสงคราม (โรงเรียนเสนาธิการ) เฉพาะเรื่อง
ตำรายุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และสมทบไปในการฝึกหัดหน้าทัพในสนามควย

๔. ไปฟังปาฐกถาที่มหาวิทยาลัยกรุงเบอร์ลิน ๑ ภาค เรื่องการเศรษฐกิจ
กฎหมายธรรมเนียมระหว่างประเทศและวิธีปกครองอาณาจักร

ระหว่างที่ทรงศึกษาวิชาทหารอยู่ในประเทศเยอรมนี เจ้าฟ้าบริพัตรฯ ได้ทรง
วางพระองค์เป็นที่รักใคร่นับถือของนายทหารทั่วไป ทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อย และเป็นที่โปรด
ปรานของสมเด็จพระจักรพรรดิ ถึงกับได้โปรดให้เข้าในหมู่พระราชวงศ์ในงานพระราช
พิธีต่าง ๆ หลายคราว

สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ได้รับยศทหารบกเยอรมันเป็นนายร้อยตรีทหารราบ
เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ และเป็นนายร้อยเอกทหารราบเมื่อเดือนเมษายน
พ.ศ. ๒๔๔๖

เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้เสด็จกลับประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๔๖

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิตกับงานทางคานกองทัพอเรือ

เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิตเสด็จกลับประเทศไทยแล้ว
งานชิ้นแรกที่โปรดทำคือ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก อันเป็นตำแหน่งที่ตรงกับ
วิชาความรู้ที่โปรดว่าเรียนมา แต่ทรงอยู่ในตำแหน่งนี้ได้ไม่นานก็มีพระบรมราช
โองการโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือสืบแทนสมเด็จพระ
เจ้าน้องยาเธอ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๖

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ
ทหารเรืออยู่ถึง ๑๖ ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาอันยาวนานที่สุดในบรรดาคำแหน่งต่าง ๆ
ที่ทรงรับราชการ ฉะนั้น ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะผลงานของพระองค์ทางคานกองทัพอเรือ

เท่านั้น เพราะมีหลักฐานที่แสดงผลงานของพระองค์มากกว่าที่ทรงอยู่ในตำแหน่งอื่น การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เป็นผู้บัญชาการทหารเรือ นั้น "เพราะงานทางทหารเรือกำลังยุ่ง เป็นลูกหนี้ทางอิสร-เอเซียศึกถึง ๒ แส่นบาท และข้าราชการทหารเรือกำลังแตกแยกกันเป็นพวกหัวใหม่ พวกหนึ่งหัวเก่าพวกหนึ่ง"^๑ เมื่อทรงตั้งเป็นผู้บัญชาการทหารเรือ มีพระราชดำริว่า "พอเชื่อว่าเราจะทำได้ พอจะให้พระยาเทพอรชุน (เจ๊ก จารุจินดา) ไปทำงานกับ ลูกควยเพื่อจะโคช่วยไกลเกลียดพวกหัวเก่าซึ่งเป็นผู้ใหญ่ด้วยกัน พอจะเข้าใจกันได้ง่าย"^๒

พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยผลตามพระราชประสงค์ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้ทรงศึกษางานจากพวกหัวเก่าและหัวใหม่ในแบบแผนการปฏิบัติราชการทหารเรือ แล้วมาตั้งเป็นข้อบังคับขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร จดบันทึกไว้สำหรับข้าราชการทหารเรือปฏิบัติสำหรับเรื่องหนึ่งสิ่งนั้นก็ทรงสอบสวนและพยายามตัดรายจ่ายจนสิ้นทุก

ใน พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกกรมทหารเรือขึ้นเป็น "กระทรวงทหารเรือ" สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือเป็นพระองค์แรก สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต กับการวางรากฐานงานคานาบริหารให้แก่กองทัพเรือไทย

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นผู้ที่ได้วางรากฐานทางคานาบริหารแบบธรรมเนียมประเพณีและอื่น ๆ ให้แก่ทหารเรือไทย ทรงเป็นนักบริหาร

^๑ ม.จ.หญิง ประสงค์สม บริพัตร, บันทึกความทรงจำบางเรื่อง, อ้างถึงใน รัษฎา สุธาสิตกรม, เรื่องเดิม, หน้า ๕๓๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

(Administrator) ที่ดี แม่จะต้องมาทรงรับราชการในหน่วยงานที่มีไค้เคยทรงศึกษา มาก่อนก็ตาม กล่าวได้ว่างานทางด้านการบริหารกองทัพเรือ ตั้งแต่พระองค์เข้ามา เป็นประมุขของทหารเรือใน พ.ศ. ๒๔๔๖ จนถึงปัจจุบันไม่เคยมีใครที่เป็นนักบริหาร ไค้ดีเท่าเทียมพระองค์ เพราะพระองค์ต้องทรงเริ่มงานบริหารทุกสาขาตั้งแต่วางรากฐาน ขึ้นไปจนถึงการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับกาลเวลา และวิวัฒนาการของทหารเรือไทย

บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดในกองทัพเรือหรือผู้นำกองทัพนั้น นักวิจารณ์ชาว ต่างประเทศได้วิจารณ์ไว้ว่ามีอยู่ ๒ แบบ คือ นักบัญชา (Commander) และนักบริหาร (Administrator) บุคคลที่จะมีคุณสมบัติพร้อมทั้ง ๒ ประการนี้หาได้ยาก ความบกพร่องของผู้ที่เคยเป็นนักบัญชาที่ดี แต่เป็นนักบริหารที่ไม่ดี คือชอบรวบรวมอำนาจไว้คนเดียว และกระจายอำนาจไม่เป็น ชอบออกแต่คำสั่ง แต่ไม่กำหนดนโยบาย และไม่ชอบวิเคราะห์ปัญหาด้วยการถกเถียง (discuss) กับผู้น้อย^๑

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงมีคุณสมบัติทั้ง ๒ ประการนี้ไม่ ยิ่งหย่อนกว่ากัน กล่าวคือ ทรงเป็นนักบัญชาที่ดีพระองค์หนึ่ง และทรงเป็นนักบริหารที่จะหาใครเทียบได้ยาก

การจัดระเบียบงานในการปกครองบังคับบัญชา

เกี่ยวกับการจัดระเบียบงาน (organization) การปกครองบังคับบัญชา นั้น พระองค์ไค้ทรงตราข้อบังคับ ออกคำสั่ง แจงความ ฯลฯ ขึ้นไว้เป็นหลักฐานหรือ แนวทางปฏิบัติโดยไค้ทรงตรา "ระเบียบราชการกรมทหารเรือ"^๒ ขึ้น และไค้ทรง

^๑ พลเรือตรี ประพัฒน์ จันทวีรัช, "จอมพลเรือ สมเด็จพระเจ้า กรมพระนคร- สวรรค์วรพินิต ผู้ทรงวางรากฐานงานบริหารให้ทหารเรือ" นาวิกศาสตร์, ๕๒ (ตุลาคม, ๒๕๑๒), ๘.

^๒ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, คำสั่งที่ ๑/๑๕๕๒ เรื่องระเบียบราชการทหารเรือ ลงวันที่ ๒ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๒.

ปฏิบัติตามหลักที่ทรงวางไว้เสมอ เช่น ในวันที่ ๑๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๒ กรมยุทธศึกษา
 รายงานขอประทานอนุญาตลงโทษนักเรียนนายเรือสมบุญ ซึ่งมีความผิดฐานประพฤติ
 ไม่เรียบร้อย และได้เขียนหนังสือปลอมลายมือผู้อื่นมาหลอกลวงผู้บังคับการกรมยุทธศึกษา
 ได้พิจารณาความผิดแล้วคือให้ขังไว้ ๗ วัน ให้กินข้าวกับเกลือ แล้วไล่ออกจากนักเรียน
 นายเรือ พระองค์ประทานอนุญาตเฉพาะโทษซึ่งกับไล่ออกเท่านั้น หรือเช่นใน พ.ศ. ๒๔๕๖
 พระองค์ได้เสด็จไปฝึกหัดภาค ๓ ที่สงขลา ทรงไต่ถามคำขานตอบสำหรับเรือกรรเชียง
 เป็นภาษาไทยไม่ตรงกับที่กำหนดไว้ในแบบฝึกหัดเรือกรรเชียง จึงทรงออกแจ้งความ
 ชี้แจงเหตุผลที่ให้ใช้คำขานตอบเป็นภาษาอังกฤษและลงท้ายว่า "ตามที่ข้าพเจ้า
 บรรยายความเห็นของข้าพเจ้ามาแล้วนี้ ผู้ใดจะเห็นควยหรือมิเห็นควยก็ตาม ขอสำคัญ
 มีอยู่ว่าถากระทรวงทหารเรือได้สั่งให้ใช้แบบฝึกหัดอย่างใดแล้วไม่มีผู้ใดเลยที่มีอำนาจ
 เปลี่ยนแปลงเล่นได้ตามความพอใจของตน ถ้าจะเปลี่ยนแปลงได้ ก็ต้องเป็นไปโดย
 อนุญาตของกระทรวงทหารเรือ"

ทรงกำหนดอัตราเงินเดือนข้าราชการทหารเรือทั้งไทยและต่างประเทศขึ้นไว้เป็นหลักฐาน

ในการกำหนดอัตราเงินเดือนของข้าราชการทหารเรือ นั้น ทรงกำหนดให้
 สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจของประเทศ และสภาพการศึกษาของนายทหารเรือ พระองค์
 ได้กำหนดอัตราเงินเดือนนายทหารเรือไทยฉบับแรกโดยเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน
 ร.ศ. ๑๒๓ กำหนดให้นายทหารเรือไทยมีเงินเดือนอัตราเดียว ไม่ว่าจะสำเร็จการ
 ศึกษาจากที่ใด หรือจะเลื่อนขึ้นมาจากชั้นประทวนหรือมาจากพลเรือน แต่กำหนดให้มี
 เงินรางวัลค่าวิชาสำหรับผู้ที่มีความรู้พิเศษในวิชาทหารเรือหรือวิชาเครื่องกล หรือ
 วิชาต่างประเทศ เงินรางวัลนี้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ประเภทละ ๓ ชั้น อย่างต่ำสุด

๑ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แจ้งความกระทรวงทหารเรือที่ ๓๐/๒๔๕๖
 ๑๔๕๑

ลงวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๖.

เดือนละ ๕๐ บาท อย่างสูงสุดเดือนละ ๔๐๐ บาท^๑

ในสมัยนั้นราชการทหารเรือได้กำหนดค่าตัวบุคคลตามความรู้ความสามารถ ผู้ที่มีความรู้ดี ย่อมมีรายได้นานกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้พิเศษ ราชการทหารเรือในสมัยนั้น ได้เปิดโอกาสให้ทุกคนเรียนและเขาสอบเพื่อแสดงความรู้พิเศษของตนอันมีผลให้ได้ เงินรางวัลค่าวิชาโลกววย รายได้กับความรู้หรือการศึกษาจึงควบคู่กันไปตลอดเวลา

เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงจัดการศึกษา ในโรงเรียนนายเรือเรียบร้อยแล้ว กรมทหารเรือจึงออกคำสั่งเรื่องจัดระเบียบใหม่ สำหรับโรงเรียนนายเรือ กำหนดหลักสูตรใหม่ จำนวนนักเรียน อัตราเงินเดือนของ นักเรียนและจะเริ่มรับนักเรียน ตั้งแต่ ๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๔ เป็นต้นไป^๒ สำหรับ นายทหารชั้นสัญญาบัตร และชั้นประทวนที่รับราชการอยู่แล้วทรงอนุญาตให้สมัครไปศึกษา ในโรงเรียนนายเรือตามหลักสูตรใหม่ได้ เพราะทรงเห็นว่า ตามที่นายทหารมีความ อุดมสำหรั่งหาวิชาเช่นนี้ ย่อมเป็นประโยชน์ในราชการยิ่งนัก... ให้ขออนุญาตต่อผู้ บัญชาการกรมของตน... แต่ต้องอย่าให้เสียราชการในหน้าที่ประจำหรือราชการพิเศษ... และจะเลือกทั้งการส่งสอนในชั้นใดแล้วแต่สมัคร ถึงเวลาสอบไล่จะขอสอบด้วยก็ได้^๓

ต่อมากรมทหารเรือก็ได้ออกคำสั่งอีกฉบับหนึ่งเปิดโอกาสให้นายทหารสัญญาบัตร เสมียน พนักงาน นายทหารประทวน เขาสอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตรแสดงว่าเป็นผู้

^๑ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, คำสั่งกรมทหารเรือที่ ๑๒/๒๔๓ ลงวันที่ ๑๕ เมษายน ร.ศ. ๑๒๓.

^๒ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, คำสั่งกรมทหารเรือที่ ๓๒๗/๓๐๔๐ เรื่อง จัดระเบียบใหม่สำหรับโรงเรียนนายเรือ

^๓ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, คำสั่งกรมทหารเรือที่ ๓๑๔/๔๕๐๕ ลงวันที่ ๓๐ มกราคม ร.ศ. ๑๒๔.

มีวิชาชั้นต่าง ๆ วิชาที่กำหนดไว้มี ๑๒ ประเภท คือ วิชาสามัญ การเรือ เคินเรือ เลขต่าง ๆ ปืน คอว์บีโค กลจักร เคมิสตรี ภาษาต่างประเทศ แพทย์ กฎหมาย และการแทรก แต่ละวิชามี ๒ ชั้น ผู้ที่สอบไล่ได้ชั้นที่ ๒ จะได้เงินค่าวิชาประเภทที่ ๒ ซึ่งมี ๓ ชั้น คือ เคื่อนละ ๕๐ บาท ๑๐๐, ๒๐๐ บาท ผู้ที่สอบไล่ได้ชั้นที่ ๑ จะได้เงินค่าวิชาประเภทที่ ๑ มี ๓ ชั้น คือ ๑๐๐, ๒๐๐, ๔๐๐ บาท ทั้งนี้เว้นวิชาสามัญ และการแทรก ไม่มีค่าวิชา

จะเห็นได้ว่าราชการทหารเรือในสมัยก่อร่างสร้างตัวได้สนับสนุนให้ทุกคนปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง โดยเปิดโอกาสให้สมัครไปศึกษาในโรงเรียน นายเรือเมื่อมีโอกาส ยอมให้เข้าสอบไล่ แสดงความรู้ แล้วตอบแทนผู้ที่อุทิศทะเล่าเรียน จนมีความรู้สูงขึ้นด้วยการให้เงินรางวัลค่าวิชา ซึ่งเท่ากับเป็นการพัฒนากองทัพเรือให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไปอีกทางหนึ่ง

การตราขอบังคับหน้าที่ราชการเรือ (ช.น.ร.) และขอบังคับหน้าที่การกลจักร (ช.น.จ.)

ในการตราขอบังคับนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จางนายทหารเรือสวีเดนชื่อ นาวาเอก จอห์น ชไนค์เลอร์มาเป็นที่ปรึกษา สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงแปลออกเป็นภาษาไทย

ส่วนขอบังคับหน้าที่การกลจักร นาวาเอก ทอร์สเลฟ ชาวเดนมาร์ก เป็นผู้เขียนและแปลมาเสร็จ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงแก้ไขสำนวนที่ไม่ใช่เทคนิคก่อนที่จะออกเป็นขอบังคับ

ขอบังคับหน้าที่ราชการเรือ พ.ศ. ๒๔๕๖ นี้ จัดว่าเป็นขอบังคับฉบับแรกเกี่ยวกับ การบังคับบัญชาทางฝ่ายเรือ การปกครองพิทักษ์รักษาเรือและเครื่องประกอบเครื่องสรรพาวุธ เครื่องใช้สำหรับเรือ การปฏิบัติราชการต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเรือ

กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, ขอบังคับที่ ๕/๒๕๐๖ ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน
ร.ศ. ๑๒๕.

หรือกองกระบวนเรือได้ประกาศใช้ เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๖^๑

การกำหนดและคำทรงรักษาแบบธรรมเนียมประเพณีทหารเรือ การใช้ถ้อยคำและอักษรวิธี

แบบธรรมเนียมประเพณี (Tradition and Custom) นั้นถือกันว่าเป็นสิ่งสำคัญและเป็นรากฐานของกองทัพ พระองค์ได้ทรงศึกษาพิจารณาแบบธรรมเนียมประเพณีของทหารเรือต่างประเทศจากหนังสือ เอกสาร และหลักฐานของทหารเรือต่างประเทศ เพื่อเป็นบรรทัดฐานและแนวทาง สำหรับบริหารให้เหมาะสมแก่ทหารเรือไทยตามที่เป็นอยู่ในสมัยนั้น พระองค์ทรงมีความสุขรอบคอบ รักษาแบบธรรมเนียมประเพณี ระเบียบวินัย เค็ด่ขาคในปัญหาที่เกิดขึ้น และในคำสั่งที่ออกไป

นอกจากนั้นได้ทรงบัญญัติศัพท์ภาษาอังกฤษ ซึ่งยังไม่มีใช้ในภาษาไทยมาก่อน เช่น คำว่า สมุดลอคบุค ทรงใ้ชื่อว่า "ปุม" เช่น ปุมเรือ ปุมห้องเครื่อง-ชิพบุค ซึ่งเป็นสมุดที่จกรายการลักษณะความกว้างยาวของเรือและส่วนต่าง ๆ ของเรือ ให้เรียกว่า "ประวัติเรือ" ในคีสุมารินเนอร์ ให้เรียกว่า "ประกาศชาวเรือ"^๒

บทบาทของทหารเรือในสงครามโลกครั้งที่ ๑

สงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้เกิดขึ้นในยุโรปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ และได้ขยายตัวลุกลามออกไปยังทวีปต่าง ๆ ประเทศไทยได้ประกาศสงครามเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตรสู้รบกับเยอรมนี และออสเตรีย ฮังการี หน้าที่ของทหารเรือไทยในยามสงครามภายใต้การนำของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต มีดังนี้

๑. จับเรือของชนชาติศัตรูซึ่งอยู่ในน่านน้ำไทยและป้องกันเหตุร้ายที่อาจเกิดขึ้นได้ รวมทั้งจับตัวศัตรูชาวต่างประเทศที่อยู่ในเรือเหล่านั้นนำไปคุมขัง

^๑พลเรือตรี ประพัฒน์ จันทวิรัช, เรื่องเดิม, หน้า ๒๘.

^๒กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แจงความกระทรวงทหารเรือ ที่ ๕๐/๒๔๕๖
๑๓๕๕๘

ไม่มีวันที่.

๒. รักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระราชอาณาเขต ซึ่งทหารเรือจะ
ต้องช่วยเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตรวจรักษาการและระวังเหตุในจังหวัดธนบุรีและตาม
หัวเมืองชายทะเล

การประกาศสงครามกับชาวเยอรมันนั้นไม่ใช่เรื่องที่จะทำได้ง่ายนัก เพราะ
มีชาวเยอรมันอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ถึง ๓๐๐ คน ซึ่งล้วนมีพวกพ้องและทรัพย์สินพอที่
จะคิดต่อสู้ได้ ทั้งยังคุมเศรษฐกิจ และการรถไฟสายเหนือตลอดสายอีกด้วย ซึ่งเป็นที่น่า
เกรงว่าจะเกิดการจลาจลขึ้นในกรุงเทพฯ ได้ โดยเฉพาะบรรดาเรือพาณิชย์ของเยอรมัน
ซึ่งจอดอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยามาตั้งแต่เริ่มสงครามนั้น คงจะมีท่าที่มากลัวเกรงที่สุดเพราะ
อาจจะมีอาวุธของสมอยู่ที่ใ้ชาวเยอรมันในเรืออาจจับเรือแล่นชนหรือไล่ยิง ก็จะทำให้
โดยสะดวก ทหารเรือจึงเป็นหน่วยงานแรกที่จะต้องลงมือดำเนินการก่อน เพื่อจะได้
ควบคุมชาวเยอรมันเหล่านั้นให้อยู่ในความสงบ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้เตรียมการป้องกันไว้ โดยจัด
แม่เรือออกเป็น ๔ กอง ดังนี้

๑. กองเรือจับและยึดเรือเชลย อยู่ในบังคับบัญชาของนายนาวาตรี
หลวงหาญสมุทร

๒. กองเรือระวังเหตุฝ่ายใต้ อยู่ในบังคับบัญชาของนาวาตรี หลวงไชยนาวา
มีเรือรบหลวงสุครีพครองเมือง เรือรบหลวงมูรธาวิเศษศักดิ์ และเรือหลวงวิเทศกิจการ
กองเรือนี้ต้องทำหน้าที่ระวังเหตุ สืบเหตุ ส่งข่าวมายังกระทรวงทหารเรือ คอยคุมเชิง
ไม่ให้เรือสินค้าเหล่านั้นซึ่งทำการรุนแรงขึ้นก่อนกำหนดเวลายึดเรือ และเป็นกำลังหนุน

๑ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, ลายพระหัตถ์ที่ ๔๑ $\frac{๒๔๖๐}{๐๕๕๕}$ กรมขุนสิงหวิกรม-
เกรียงไกร กราบพูล สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต, ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๔๖๐.

๒ หจข. ต.๑๕.๒/๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมพูล
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๐.

ให้ความสะดวกในการจับและยัดเรือ เช่น คอยช่วยลากเรือสินค้าเข้าฝั่งไม่ให้ลอยไปชนเรือแพ และช่วยค้ำเพลิง เป็นต้น

๓. กองระวางเหคุทางเหนือ มีเรือรบหลวงเรือค้าสินค้า และเรือรบหลวงเรือทยานชล กับเรือช่วยรบขนาดย่อมอีก ๑๐ ลำ มีหน้าที่คอยประสานงานกับกองระวางเหคุฝ่ายใต้

๔. กองเรือคอร์บีโค มีหน้าที่คอยป้องกันหนุนกำลังให้กับกองจับเรือช่วยปราบปรามและกำจัดเรือที่จะวิ่งแล่นชนเรือแพ เป็นต้น

การจับและยัดเรือของชาวเยอรมันเป็นไปโดยเรียบร้อย มีการขัดขึ้นบ้างเพียงเล็กน้อย ซึ่งก็คงเป็นเพียงการป้องกันตนเองให้พ้นผิด เพราะถ้ายอมจำนนต่อไทยโดยไม่มี การต่อต้านบ้างแล้ว ตนเองก็อาจจะต้องมีความผิดและอาจจะต้องชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นภายหลังสงคราม เสดยที่จับได้นี้รัฐบาลไทยได้จัดส่งไปยังประเทศอินเดีย ตามความต้องการของฝ่ายสัมพันธมิตร

การกระทำของทหารเรือไทยในครั้ง นี้ ได้รับความชมเชยจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนหนึ่งดังนี้

...เป็นที่พอใจมากในกิจการที่ทหารได้กระทำไปในครั้งนี้ ซึ่งรู้สึกว่าคุณก็ทูลองความพริ้วพริ้วและความสามารถของทหารเรือ ก็เป็นอันเห็นได้ว่า หากมีเหตุใหญ่โตยิ่งกว่านี้ ก็คงจะทำการได้ดีเหมือนกัน...

ประธานกำเนิดบริษัทพาณิชย์นาวีสยาม

เรือสินค้าหรือพาณิชย์นาวีเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของอำนาจทางทะเล (Sea Power) เพราะในยามสงครามเรือสินค้าก็จะทำหน้าที่เป็นเรือช่วยรบและสนับสนุนการปฏิบัติการของเรือรบ การส่งเสริมให้มีพาณิชย์นาวีนอกจากจะ

พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต อ่างถึงใน ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, เรื่องเดิม, หน้า ๕๗๔.

อำนาจขอลิขิตในทางเศรษฐกิจแล้วทางการทหารก็จะได้รับประโยชน์ด้วย นอกจากนี้ในยาม
ปกติคนไทยก็จะได้มีโอกาสฝึกฝนการเดินเรือในทะเลลึกให้เกิดความชำนาญ ใ้รู้จัก
ลักษณะภูมิประเทศของเมืองท่าในต่างประเทศ และในยามสงครามทั้งคนและเรือ
เหล่านั้นจะอำนาจผลประโยชน์ให้แก่กองทัพเรือมาก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์-
วรพินิตจึงทรงมีความปรารถนาอย่างยิ่ง ที่จะให้มีพาณิชย์นาวีที่เป็นของคนไทยอย่างแท้จริง
แต่พอคนไทยก็ไม่มีทุนรอนพอที่จะจัดการเดินเรือสินค้าในทะเลไกลด้วยตนเอง การเดินเรือ
ขนส่งสินค้าและผู้โดยสารจึงอยู่ในมือบริษัทรชาวต่างประเทศทั้งหมด จนกระทั่งรัฐบาลไทย
ได้ประกาศสงครามกับประเทศเยอรมัน และประเทศออสเตรีย - ฮังการี ใน พ.ศ. ๒๔๖๐
ประเทศไทยจึงได้ยึดเรือของชนชาติเยอรมันเป็นราชพัสดุตามคำพิพากษาของศาลทรัพย์สิน
เชลย

เรือที่ยึดได้ในสงครามคราวนี้เป็นเรือสินค้าขนาดใหญ่ มีระวางน้ำหนัก
๑,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ ตันกรอส ๕ ลำ คือ เรือเทรวาเคนเฟลด์ เพชรบุรี เกาะสีชัง
พิศณุโลก บัตตานี เชียงใหม่ ลันคราโทชีพฟ์ สามเสน และเรือเคลี นอกจากนั้นยังมี
เรือลำเลียงกลไฟขนาด ๑๑๒ - ๔๔๕ ตันอีก ๗ ลำ เรือลำเลียงไม่มีเครื่องจักรอีก
๕ ลำ^๑

เรือทั้งหมดที่ยึดมานี้เกิดมีปัญหาคือขึ้นว่ารัฐบาลจะจัดการอย่างไร เพราะถ้าจะ
นำไปจัดเป็นเรือช่วยรบในกองทัพเรือทั้งหมด ก็นับว่ามากเกินไปสำหรับเรือรบที่มีอยู่
สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือใน
ขณะนั้นได้ถวายความเห็นเกี่ยวกับการจัดเรือเชลยดังกล่าว โดยให้ตั้งเป็นบริษัทเดินเรือ
ของไทยขึ้นเพื่อช่วยเหลือราชการทหารเรือ และช่วยการค้าขายของไทย บริษัทนี้จะตั้ง
ขึ้นได้โดยรัฐบาลเป็นผู้ถือหุ้นร่วม ส่วนนายเรือและช่างกลนั้น กระทรวงทหารเรือรับจัดหาให้

^๑มลิวลีย์ คงเจริญ, "บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิ-
ราชย์" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙),
หน้า ๒๒๐.

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้ถวายความคิดเห็นของพระองค์
ต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่งว่า

เหตุทั้งนี้ทำให้ชาพระพุทธเจ้าหวนระลึกถึงพาณิชย์นาวี (Mercantile Navy)
ของกรุงสยาม ซึ่งเวลานี้อยู่ในมือคนไทยแต่เพียงเรือเล็กน้อย ถึงแม้จะมีเรือสายหนึ่ง
ซึ่งชักรงไทยแลเป็นของบริษัทไทยก็คงเป็นไทยแต่ชื่อเท่านั้น ส่วนทุนรอนแลอำนาจจัดการ
ก็อยู่ในมือชาวต่างประเทศเป็นพื้น...

ประเทศซึ่งมีอาณาเขตตกถึงทะเล จัดว่าเป็นประเทศซึ่งเป็นที่ทำเลค้าขาย
อันดี ท่องทะเลเป็นทางไปมาไต่สะดวกอย่างยิ่ง จึงต้องถือว่าพาณิชย์นาวีเป็นเครื่อง
คมนาคมอันหนึ่งซึ่งรัฐบาลพึงต้องอุดหนุนทำนุบำรุงไม่ต่ำกว่าทางคมนาคมทางบก...

อนึ่ง ยุทธนาวีแลพาณิชย์นาวีเป็นเครื่องอาไศรยซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ยุทธนาวี
รักษาความสงบปราศจากภัยให้แก่พาณิชย์นาวี ส่วนพาณิชย์นาวีสามารถช่วยเหลือควม
กำลังเรือในเมื่อมีเหตุอันจำเป็นที่ฝ่ายยุทธนาวีจะต้องการใช้เรือเหล่านั้น เพราะฉะนั้น
เมื่อว่าด้วยราชการทหารเรือโดยเฉพาะแล้ว ก็เป็นที่ปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้มีพาณิชย์
นาวีเป็นของไทยแท้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้กรมพระ
จันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลัง ซึ่งเป็นนายกลสภาเผยแผ่พาณิชย์ควมให้จัดการ
ชักชวนพ่อค้าที่มีความรู้และหลักฐานการเงินมั่นคงพอสมควรไว้รวมกันตั้งบริษัทพาณิชย์นาวี
สยามขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๖๑ นอกจากกรมพระคลังข้างที่ซึ่งถือหุ้นอยู่ ๕๐ % เป็นเงิน
๕๐๐,๐๐๐ บาท แล้วคณะบุคคลผู้ถือหุ้นในบริษัทนี้ยังมีพระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ฮวด
โชติกะพุกกณะ) พระบริบูรณ์โกษากร, ม.ร.ว.สุวพรรณ สนิทวงศ์, พระอรรัตนการ-

กองทัพอเรือ, พระประวัติและจริยาวัตรของจอมพลเรือ สมเด็จพระเจ้า
กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และเอกสารที่ทรงปฏิบัติราชการ, ลายพระหัตถ์ที่ ๔ $\frac{๒๔๖๐}{๐๔๒๒๕}$
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวงศ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ (พิมพ์แจกในงานพระเมรุ จอมพล
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต วันที่ ๑๐
เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓), หน้า ๕๒ - ๕๕.

ประสิทธิ์ พระยาสารสินสวามิภักดิ์ และพระพิศาลศุภผล^๑

บริษัทพาณิชย์นาวีสยาม ได้ทำสัญญากับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ โดยกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นเจ้าของเรือ โดยมอบเรือปืนสมุทร เรือเดินสมุทร และเรือกลท่าทะเล อันตีราคาไว้ทั้งหมด ๖๔๕,๒๓๕ บาท ให้แก่บริษัทรับไปดำเนินงาน โดยจะจัดคนประจำเรือทั้งปากเรือและข้างกลให้ ส่วนเจ้าหน้าที่สำหรับสินค้านั้นบริษัทต้องเป็นผู้จัดหาเอง จะมีการทำงาน ทุกข์ทุก ๖ เดือน ผลกำไรที่ได้จะแบ่งใหญ่ให้ผู้ถือหุ้นร้อยละ ๗ $\frac{๑}{๒}$ ที่เหลือจะนำไปลงทุนร่วมกัน โดยมีโครงการจะจัดหาเรือประเภทเดียวกันเพิ่มขึ้นอีก ๔ ลำ ให้รวมเป็น ๑๐ ลำ และจะหาเรือลำเลียงเพิ่มขึ้นด้วย^๒

การก่อตั้งบริษัทพาณิชย์นาวีสยามนี้ นับเป็นความตั้งพระทัยอันดีของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ที่ต้องการให้มีบริษัทเป็นของคนไทยเอง เพื่อส่งเสริมกิจการค้าของไทย และเป็นกำลังสนับสนุนกองทัพเรือในยามสงคราม แต่ความตั้งพระทัยอันดีของพระองค์ต้องประสบความล้มเหลว เพราะบริษัทคงได้กำไรเฉพาะในปีแรกที่ดำเนินงานเท่านั้น ต่อจากนั้นก็ขาดทุนมาตลอดทุกปี จนกระทั่งต้องเลิกกิจการไปใน พ.ศ. ๒๔๖๔ เหตุที่บริษัทได้กำไรในระยะแรกตั้งก็เพราะเป็นระชะสงครามโลกครั้งที่ ๑ เพิ่งยุติลง บริษัท นอร์ธ เยอรมัน ลอยด์ (North German Lloyd) ซึ่งมีกิจการเดินเรือเป็นหลักฐานอยู่ในประเทศไทยมาแต่เดิมต้องเลิกกิจการไป เพราะถูกยึดเรือหมด บริษัทของชาวต่างประเทศอื่น ๆ ที่มุ่งจะเข้ามาจัดการเดินเรือก็ยังหาเรือมา

^๑ หจท. ร.๖ร.ล.๒๐/๒๒ เรื่องบริษัทพาณิชย์นาวีสยาม, บัญชีผู้ถือหุ้นในบริษัท, ลงวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๐.

^๒ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, "ประวัติเรือเชลยเยอรมัน" นาวีกศาสตร์, ปีที่ ๑๔ เล่มที่ ๕ (พฤษภาคม, ๒๔๗๔) หน้า ๑๐๑๒ - ๑๐๑๕.

ดำเนินกิจการไม่ได้ในทันที เพราะเรือสินค้าที่มีอยู่ต้องถูกเกณฑ์ไปใช้ในราชการทหาร ประเทศของตน เรือขนส่งสินค้าจึงขาดแคลนอยู่ทั่วไป ทำให้ค่าระวางสูงกว่าปกติถึงสิบเท่า บริษัทพาณิชย์นาวีสยามจึงได้กำไรอย่างมากในปีแรก แต่ตั้งแต่ปีที่สองเป็นต้นไป บริษัทต้องขาดทุนตลอดมา ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ พอจะประมวลได้ดังนี้ คือ เรือ ๕ ลำที่บริษัทได้มาเมื่อแรกตั้ง คือ เรือเค่นสมุทรและเรือปิ่นสมุทร นั้นเป็นเรือขนาดเล็กที่สุดในจำนวนเรือกลไฟขนาดใหญ่ ๕ ลำ ที่รัฐบาลได้ยืมมาจากชาวเยอรมันในประเทศไทย เพราะเรือขนาดใหญ่อีก ๖ ลำ ที่ยืมมาได้นั้นรัฐบาลชาติสัมพันธมิตรได้ตกลงแบ่งกันเช่าไปใช้งาน^๑ เมื่อสงครามมากก็อยู่ในสภาพชำรุดต้องซ่อมแซม ภายหลังสงครามเมื่อบริษัทต่างประเทศฟื้นตัวได้ก็เข้ามาดำเนินกิจการแข่งขันมากขึ้น มีเรือขนาดใหญ่ทันสมัยมากมาย บริษัทพาณิชย์นาวีสยาม จึงไม่อาจแข่งขันกับบริษัทเหล่านี้ได้

สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ จุดประสงค์ของบริษัทไม่ใช่เป็นบริษัทการค้าอย่างแท้จริง แต่เป็นกึ่งราชการ มุ่งจะให้เป็นที่กองหนุนของราชนาวี และมุ่งช่วยส่งเสริมสินค้าไทยให้สามารถออกไปแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ บริษัทจึงมีนโยบายให้เก็บค่าระวางต่ำทำให้รายได้ไม่พอกับรายจ่าย

เนื่องจากบริษัทพาณิชย์นาวีสยามเป็นบริษัทในพระบรมราชูปถัมภ์ รัฐบาลจึงพยายามประคับประคองช่วยเหลือตลอดมา บริษัทจึงสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ แม้ว่าขาดทุนมาก แต่ในที่สุดหลังจากที่เพียรพยายามประกอบการอยู่ถึง ๘ ปี บริษัทก็ต้องขาดทุนจนเกือบหมดเงินทุนทั้งสิ้น ๒ ล้านบาท จึงต้องเลิกกิจการไป สาเหตุสำคัญที่ทำให้บริษัทพาณิชย์นาวีสยามต้องเลิกกิจการก็คือ บริษัทขาดตัวบุคคลที่มีความรู้พอสำหรับการดำเนินงานให้โดยล ประคบกับวิเทโศบายทางการเมืองของประเทศมหาอำนาจที่รัฐบาลไทยไม่อาจต้านทานได้และฐานะทางการเงินของไทย ซึ่งไม่อำนวยให้ประกอบกิจการค้าใหญ่โตแข่งขันกับบริษัทต่างประเทศได้

^๑ หจช. ร.๖ก.๒๐.๑/๓๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต กราบ บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลงวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๐.

ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ บริษัทไคคิจจะจัดรูปบริษัทเสียใหม่^๑ โดยขอให้รัฐบาล
 จัดหาผู้ชำนาญในการเดินเรือค้าขายมาตรวจกิจการของบริษัท เพื่อให้ขอปรึกษาแนะนำ
 ว่าจะจัดรูปการใหม่อย่างไร บริษัทของชาวอังกฤษ ๒ บริษัท คือ บริษัทบอร์เนียว
 และบริษัทแองโกลสยาม ได้ทำหนังสือยื่นถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
 ขอเข้าจัดการ พระองค์ทรงพระดำริว่าบริษัทแองโกลสยามคงจะจัดการได้ดีกว่า
 เพราะบริษัทนี้ไม่มีกิจการเดินเรือระหว่าง สิงคโปร์ ยองกง และกรุงเทพฯ อันเป็น
 เส้นทางค้าขายของบริษัทพาณิชย์นาวีสยาม ส่วนบริษัทบอร์เนียวนั้นเป็นตัวแทนของ
 บริษัทเรือเสครท สตีมชิป และบริษัทบัทเตอร์ฟิลด์ แอนส์วอร์ ซึ่งเดินเรือแข่งกับบริษัท
 ของไทยอยู่ แต่พระดำริของพระองค์ไม่เป็นผล เพราะเซอร์เฮอ์เบิร์ต จี เคอริง
 (Sir Herbert G. Dering) อัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยในขณะนั้นได้
 พยายามเจรจากับรัฐบาลไทยและไซอิทธิพลบีบบังคับ จนบริษัทบอร์เนียวได้เป็นผู้จัดการ
 บริษัทพาณิชย์นาวีสยาม จนในที่สุดบริษัทพาณิชย์นาวีสยามก็สลายตัวไป

นับว่าพระองค์เป็นบุคคลแรกที่ทรงคิดจัดตั้งบริษัทพาณิชย์นาวีสยามขึ้นเพื่อให้
 คนไทยได้ทำการค้าขายทางทะเลเป็นครั้งแรกในรัชกาลที่ ๖

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดี
 กระทรวงทหารเรือมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๓ ก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้
 เสด็จไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงดำรงตำแหน่งนี้มาจนถึงรัชกาลที่ ๖
 เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 แต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นเอกอัครราชทูตที่ปรึกษาของพระมหา
 กษัตริย์

ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม และตำแหน่ง
 สุกท้ายที่พระองค์ทรงรับราชการ คือ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ต่อมาจน

^๑ หจข. ร.บร.ล.๒๐/๒๕ จดหมายบริษัทพาณิชย์นาวีสยาม ถึง กรมพระจันทบุรี-
 นฤนาถ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๔.

ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ในระยะเวลา
 ดังกล่าวนี้ ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการพระนคร ประธานอภิรัฐมนตรีสภาและประธาน
 เสนาบดีสภา รวม ๓ ครั้ง คือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 ประพาสเกาะชวาและบาหลี พ.ศ. ๒๔๗๒ เสด็จประพาสประเทศอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๗๓
 และเสด็จพระราชดำเนินไปสหรัฐอเมริกาเพื่อรักษาพระเนตร พ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๔๗๔^๑
 การดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระ-
 นครสวรรค์วรพินิตได้สิ้นสุดลง เนื่องจากคณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระองค์จึงได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ เมืองบันดุง
 ประเทศอินโดนีเซีย จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗
 พระชนมายุได้ ๖๓ พรรษา

^๑รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, (พระนคร :
 (ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๘๒.